

Isserlein, Israel ben Pethahiah

ספר

תרומת הדישן

חיברו ויסדו חד מרבוותא קמאי דפקיעי שמיייהו
הגאון הנורא רבינו ישראל זלה"ה
אשר נודע שמו בשערים ומכונה בין האשכנזים
בשם רבי איסרלאן תלמיד רבינו עוזר משלעזיא
תלמיד תלמידו של מהר"ם מרוטנבורק ז"ל

חלק ראשון

שאלות ותשובות

ערוך ומוגה עפ"י כתבי יד בתוספת תשובות חדשות
עם

ציונים מקורות השוואות והערות

מאת

שמואל אביטן

בלאאמו"ר הגאון מוהר"ר משה שליט"א

פעיה"ק ירושלים תובכ"א

צנני מס' דרכות ①

זוד קצני ס"ג ל"ג קגאון צאג תכוכיג - ②
(קצני מ"ג שנת)

להתפלל ערבית ולקרוא את שמע בעוד היום גדול מאוד לצורך סעודת נשואין. מכל הלין משמע דמקדם היה בקל להורות לקולא בדבר זה. וא"כ כיון דהתוספות בריש ברכות¹⁸ כתבו דעבדינן תרי קולא דסתרי אהדי בתפלה¹⁹, מה שאין כן בכל מקום, ובק"ש נמי אליבא דרש"י²⁰ נפקינן בקריאת שמע שעל מטתינו²¹, נראה

סימן ב

יכול לגמור תפילתו קודם שיגיע ש"ץ לענות אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל. באיזה אמן, תרין אמוראים, חד פתר ליה באמן דהאל הקדוש, וחד פתר ליה בשומע תפילה, ולא פליגי כאן בחול כאן בשבת, דבשבת ליכא שומע תפילה פתרינן בהאל הקדוש⁸. ונראה דמהאי דייק בסמ"ק דכיון דעדיפה הני אמן שצריך לאחר תפלתו כדי לענות, א"כ יכול להפסיק בהו בק"ש, וה"ה עניית מודים כדפרישית. ואע"פ דרש"י⁹ פי' וכן התוספות¹⁰ דהטעם דמודים הוא שלא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו, וא"כ תסגי בשחייה לחודיה, מ"מ כיון דהוכחנו דלכתחילה אסור לסמוך אשחייה לחודיה¹¹, אלא בעי ענייה, הוי ליה כעניית אמן דהאל הקדוש ושומע תפילה. והא דכתב אשירי¹² היכא דבעי למסמך גאולה לתפלה יכול לכתחילה להתחיל ולסמוך אשחייה באמצע ברכה לחוד. י"ל דמסמך גאולה לתפלה חמיר טפי מהפסקה דבק"ש ובברכותיה דשרו רבנן להשיב בהו מפני הכבוד, ואין לך עניית מפני הכבוד גדול מזה. ולא דמי למסמך גאולה לתפלה דהתם אסור לענות קדיש וקדושה כדאיתא בתוספות¹³ ובמרדכי פ"ק דברכות¹⁴. ובתשובות אחרים¹⁵ הארכתי בהני מילי בתוספות ומרדכי.

שאלה: הקורא ק"ש והגיע ש"ץ למודים כשהוא באמצע פרק או באמצע ברכה, יכול לענות מודים עם הקהל או ישחה בלי ענייה ולא יפסיק בק"ש ובברכותיה. **תשובה:** יראה דיש ראייה דיכול להפסיק ולענות מודים¹, דבפ' מי שמתו (ברכות כא, ב) אמרינן אמר רב הונא הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין אם יוכל לגמור תפלתו קודם שיגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל. א"כ חזינן דקפיד תלמודא כולי האי שצריך לאחר תפלתו בשביל עניית מודים ולא אמרינן דיתפלל וישחה בלא ענייה באמצע הברכה, כמ"ש התוס' והאשירי² בשם רבינו תם שהיה רגיל לעשות כך כשהיה מתפלל והגיע ש"ץ למודים. ומסקינן התוספות והאשירי דלכתחילה אין להתחיל ולהתפלל על סמך השחייה באמצע הברכה בלי ענייה⁴, כדמוכח בגמרא כדלעיל. אלמא דעניית מודים חשיב דבר שבקדושה והוי ליה כמו עניית אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה, דכתב בסמ"ק⁵ שעונים אמן בכל מקום בק"ש ובברכותיה. ולא אשכחן בשום דוכתא דהנהו אמן עדיפה משאר אמן. אלא בהא דמייתי אשירי בירושלמי פ' מי שמתו⁶ הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין⁷ אם

וערבית ואח"כ היתה הסעודה עכ"ל. ואולי למעשה זה כיון רבינו. וע"ע בתשו' מהרי"ל (סי' נ"ג). 18. ב, א ד"ה מאימתי. 19. ע"י תוס' רבינו פרץ ריש ברכות. 20. ברכות ב, א ד"ה עד סוף. 21. ע"י תשו' מהרי"ל (סי' כ"ט) ואגודה ריש ברכות (סי' א'). 22. ע"י הער' 17.

סי' ב: 1. ע"י ב"י (סי' ס"ו) שהביא דעת רבינו דיכול לומר מודים ונסתפק אם כוונת רבינו שיכול לומר כל המודים דרבנן או רק חיבת מודים ע"ש. ובשו"ע (שם ס"ג) פסק דלא יאמר רק חיבת מודים. 2. ברכות כא, ב ד"ה עד. 3. שם פ"ג סי' י"ח. 4. ע"י רמב"ם (פ"י מתפילה ה"ז) ושם בהג"מ (אות ש') הביא שכ"כ רבינו יואל בשם רה"א. וע"י ב"י (סי' ק"ט) שכתב דטעם דבר דלכתחילה לא יעשה כן הוא משום דלא סמיכין שישחה באמצע ברכה, וע"י במעדני יו"ט ברא"ש שם (אות ע') שכתב שע"כ נחבטת השו"ע (בסי' ק"י"ג) לענין זכרונ דשוותין בו. וע"ש שכתב טעם אחר והוא משום שלא די בשחיה, וע"ע שם בדברי חמודות (אות נ"ב) ושם בפ"ב (אות כ"ג) וע"י שו"ע (שם ס"א). ודעת ראבי"ה (ח"א סי' ס"ו) נראה דס"ל דשוותה ועונה וכו"ה באו"ז (ח"א סי' צ"ז) ובשבלי הלקט (סי' כ') בשם רבינו ישעי'. וע"ע ב"י (סי' קכ"ז). אכן מצאתי במהרי"ל הלכ' תפילה (עמ' 61) שכתב: לא היה מונע לעמוד לתפילת י"ח כששהה לבוא לביהכ"נ גם אם ברור שלא יגיע עם ש"ץ למודים, ע"ש. וע"י ד"מ (סי' ק"ט שק"א) שהביא ד' מהרי"ל וכתב ואפשר דשעה עוברת היה. ע"ש. ול"מ כן מלשון זה שלפנינו. 5. סי' ק"ד - וע"י לקט יושר בתשו' רבינו לבנו ר' פתחיה (עמ' 18). וכנראה שגם תשו' זו היא לבנו הנ"ל (ע"י מבוא שם אות ק"י). ותשו' זו הבאתיה לקמן בקובץ שו"ת מס' הנ"ל. 6. צ"ל פ' תפילת השחר (פ"ד ה"ו) ע"י רא"ש שם. 7. לשון הירושלמי הוא "מתפללין מוסף", וכ"כ בתוס' ותור"פ ורא"ש שם שיש להגיה בירושלמי ולמחוק מילת "מוסף". 8. ע"י ב"י (סי' ק"ט) שהביא טעם בשם מהרי"א למה אמן דברכות אלו עדיפא. וע"י בד' רבינו לקמן (סי' י"א). 9. שם ד"ה רב הונא. 10. שם ד"ה עד. וכו"ה בתור"פ שם. 11. מלשון זה וכן מהמשך דברי רבינו משמע כדעת המעדני יו"ט דהטעם דלכתחילה לא יעשה כן הוא משום שאין די בשחיה, ודלא

ב. (כתיב מהר"ר ישראל מומת הדש פסקים וכתיב סימן נ"ט) [ש"ח] הרצ"ב סימן קמ"ט: [ח] ר"ה ב. נצרכות ב' [ט"ו]:
 ג. שבת ל"ה [צ"ב]:
 ג. רבינו יונה שם נצרכות [א.ב. ד"ה ו'ה]:
 ג. רבינו יונה שם:

צינונים פ"רא

ט אבורה [עמוד ק"ג] בשם ה"ר יונה [אגרת המשנה אות ע' (ד) שם [ד"ה סדר]: (ג) סעיף ב:

עטרת זקנים

ר"ד א [א] אם שכח ו'א התפלה מנחה כו' אפילו הויד במנחה יכול להשלים אותה בזמן תפלה שלאחריה אם רוצה בלא חידוש אבל ערבית ושחרית אין להתפלל אותה בתורת תשלומין, אלא בתורת נדבה, וצריך לחדש בה. וכשהתפלל ערבית שתיים אם שכח ולא התפלל מנחה, אין לומר תחנון, לפי שאין נפילה אפס בלילה, כג"ל ופשט הוא כמו שכתוב לקמן בסיומן רל"ז:

הגהות והערות

ר"ד א [א] עיין מה שכתבתי סימן נ"ד [ס"ק ג] (בציון מ"א)
 [ב] תוקן ע"פ פרמ"ג ו"ר אפרים, ובמקור חיים הגיה ועמ"ס סימן קל"ח ס"ק ב':
 [ג] תוקן ע"פ פרמ"ג ומתלה"ש:
 [ד] עיין מה שכתבתי סימן ק"ח סעיף ב' וסימן נ"א סעיף ח': (בציון מ"א)
 [ה] עיין משפלות זכב אות א:
 [ו] מפורסמת אמר"ח מ"ס כתוב 'הודו לה' נכחו', וז"ל הדברי ממוזות שם 'וינהג מורי מהר"ר יעקב גינזבורג וז"ל לתוך ולומר שירו לה' קודם תפלת מנחה ... ומנהג ארנות אלו להתחיל בסודו לה':

בסימן נ"ה סעיף ג' [ס"ק א] על זה להטעם משום שלא יפסיק לכתחלה בין אשרי להקדים, אבל אין הטעם דאין לומר קדיש על מה שאמר בלא מנין: (ב) פרישת התמיד קודם אשרי. ולי נראה שיש לומר אחר אשרי, כי פרשה זו היא במקום שמיטתו וזריקתו של התמיד, ותפלת י"ח היא במקום הקטרתו על המזבח לשפרו, ור"ה ממה שכתב הטור [סימן ר"ה] תפלת ערבית כנגד איברים ופדרים שלא נתעכלו ביום כו', ממילא שמע מינה שתפלת מנחה כנגד עיקר הקטרתו וְעֵינֵינוּ מֵה שכתבתי סימן (קל"ו) [קל"ג] [ס"ק ב]:

ר"ה (א) ש"ש ככבים קטנים. נ"י [ד"ה ומאמתי] צ"ס ה"ר יונה [נצרכות א, ב, ד"ה והא] כתב צינונים, כדליתא סוף פרק גמא מדליקין [שם לה, ג], וכיון שאין הכל בקריין בין צינונים לקטנים, צריך לומר עד שיראו הקטנים, עכ"ל. ובסימן תקס"ג [סעיף א] לענין תענית כתב

הקרבן התמיד, ומנחה היו מתפללין קודם הקרבן התמיד, ואשרי היו כמו תפלה ע"כ. וטוב לומר ג"כ פטום הקטורת. כתב ל"ח [דברי תמוזות נצרכות פרק ה אות טו] טוב לומר שירו לה' נצרכו וכו' עד והוא רחום, מפני שהיו אומרים אותו לפני הארון בערבית: ר"ה מה שכתב העולת תמיד כאן [ס"ק א] דאם לא כן לא היו קשיא להו לתכמים מדי, אין לו ביאור, דאדרבה זהו קושיאם, דחכמים סבירא להו דלריך לקרות ולהתפלל צלילה: א קטנים. ומן הדין סגי צינונים כמו שכתבתי סימן תקס"ג [סעיף א]. אלא שאין לנו בקריין לכן צינונים קטנים, אבל גדולים לא מהני שגראים גם ביום (תלמידי רבינו יונה נצרכות א, ב, ד"ה והא): ב וקורא אותה בלא ברבות. ולא יסמוך על קריאת שמע שעל מטהו, חדא מפני שקורא אותה אחר אכילה ושתייה, וקריאת שמע של חובה צריך לקרומה לכתחלה לפני אכילה, ועוד שאינו מכוון לנאח צה, ועיין סימן ס' סעיף ד'. ומכל מקום די שיקרא ב' פרשיות הראשונות כיון שהזכיר יציאת מצרים צבית הכנסת (תלמידי רבינו יונה שם א, ב, ד"ה אה), והעולם נהגו עשקו כר"מ [מוספות שם ב, ד"ה מאמתי] שיראין בקריאת שמע שקראו צבית הכנסת אע"פ שהיא מצדד יוס קלח, אבל כל אדם יתמיר לעצמו ויקרא על מטהו כל הקריאת שמע, ולפחות ב' פרשיות, ויכוין לנאח צה, וצקן יזהר לקרומה אחר זאת הכובצים, ואע"פ שאוכל קודם יאל כמו שכתב רש"י [שם ג, א ד"ה עד], ועיין מה שכתבתי סימן רס"ו [ס"ק ב] והוסיקין נוהגין לקרות מיד בלא תפלת ערבית ויעיין מה שכתבתי סימן ב' [ס"ק ד]:

באר היטב

הכנסת וליכא מנין, ואחר כך קוראין וי"ד לומר קדיש, לא יאות עבדי, אלא צני שיהיו וי"ד בשעת הלימוד, מ"א [ס"ק א]. אבל ה"ט בסימן נ"ה ס"ק ג' כתב דכל שיש באמירת הקדיש עשרה די, ואין צריך שיהיו עשרה בשעת הלימוד. עיין שם בס"ק ו' מה שכתבתי שם. ועיין בשו"ת שער אפרים סימן י"א. כתב בפסקי מהרא"י סימן נ"ט אפילו אם מקלח ציבור התפללו בעונמו ומשכה עד הלילה, אין לומר קדיש כיון שנתחדש יוס אחר שהפסיקו מלהתפלל עכ"ל. וכתב מה"א [שם] דהוא הדין אם נמשך באמירת אבינו מלכנו וכיוצא בו שאין לומר קדיש מתקבל, וצריך לומר שלא יבא לידי כך, ושיאמרו הקדיש קודם זאת הכובצים, עיין לעיל סימן קל"ח סעיף ג'. (ובספר אליה רבה ס"ק א חולק עליו דאף אם נמשכה עד הלילה אומרים קדיש, הגא"א): (ב) קודם אשרי. ט"ו [ס"ק ב] ומ"א [ס"ק ב] כתבו לאומרה אחר אשרי, ע"ש. וכתב האר"י ז"ל [שער הכוונות נצרכות פרק ה אות טו] לומר פטום הקטורת אחר פרשת התמיד. מי שמתאחר לנאח לציית הכנסת בשעה שהצבור התחילו מנחה, יתפלל י"ח עמה ואחר כך יאמר אשרי, מ"א בסימן ק"ח ס"ק א' דלא ככ"ח [ד"ה טעה] שכתב שלא לומר אשרי אחר מנחה, ע"ש:

ר"ה (א) קטנים. ומן הדין סגי צינונים כמו שכתבתי סימן תקס"ג, אלא שאין לנו בקריין לכן צני קטנים, אבל גדולים לא מהני שגראים גם ביום (תלמידי רבינו יונה שם א, ב, ד"ה אה), והעולם נהגו עשקו כר"מ [מוספות שם ב, ד"ה מאמתי] שיראין בקריאת שמע שקראו צבית הכנסת אע"פ שהיא מצדד יוס קלח, אבל כל אדם יתמיר לעצמו ויקרא על מטהו כל הקריאת שמע, ולפחות ב' פרשיות, ויכוין לנאח צה, וצקן יזהר לקרומה אחר זאת הכובצים, ואע"פ שאוכל קודם יאל כמו שכתב רש"י [שם ג, א ד"ה עד], ועיין מה שכתבתי סימן רס"ו [ס"ק ב] והוסיקין נוהגין לקרות מיד בלא תפלת ערבית ויעיין מה שכתבתי סימן ב' [ס"ק ד]:

דהוא הדין כשלומודים צבית הכנסת וליכא מנין, ואחר כך קוראין עשרה לומר קדיש, לא יאות עבדי, וקל וחומר הוא, דהא עיקר טעם קדיש על הלימוד משום שנתקדש השם, וא"כ צינון עשרה בשעת הלימוד, כדלפינן [נצרכות א, ב] מונקדשתי בתוך בני ישראל ויקרא כב, [ב], ועיין צורה דעה סימן קנ"ו [סעיף א]. כתב בפסקי מהרא"י [מרומת הדש פסקים וכתיב] סימן נ"ט אפילו אם מקלח צבור התפללו בעונמו ומשכו עד הלילה, אין לומר קדיש כיון שנתחדש יוס אחר שהפסיקו מלהתפלל, עכ"ל. וא"כ הוא הדין אם נמשכו באמירת אבינו מלכנו וכיוצא בו שאין לומר קדיש מתקבל, וצריך לומר שלא יבא לידי כך, ושיאמרו הקדיש קודם זאת הכובצים ועיין מה שכתבתי סימן קל"ח סעיף ג' [ס"ק ט]:

ב קודם אשרי. ומנחה עזריה נמשכה [ש"ח] הרמ"ע מפלנון [סימן י"ד כתב צ"ס הוזהר [במנחה דף רט, ב] לאומרה אחר אשרי, משום דנצרכות דף (כ"ג) [נג] [א] [ע"א] איתא ששחרית היו מתפללין אחר

הקרבן התמיד, ומנחה היו מתפללין קודם הקרבן התמיד, ואשרי היו כמו תפלה ע"כ. וטוב לומר ג"כ פטום הקטורת. כתב ל"ח [דברי תמוזות נצרכות פרק ה אות טו] טוב לומר שירו לה' נצרכו וכו' עד והוא רחום, מפני שהיו אומרים אותו לפני הארון בערבית: ר"ה מה שכתב העולת תמיד כאן [ס"ק א] דאם לא כן לא היו קשיא להו לתכמים מדי, אין לו ביאור, דאדרבה זהו קושיאם, דחכמים סבירא להו דלריך לקרות ולהתפלל צלילה: א קטנים. ומן הדין סגי צינונים כמו שכתבתי סימן תקס"ג [סעיף א]. אלא שאין לנו בקריין לכן צינונים קטנים, אבל גדולים לא מהני שגראים גם ביום (תלמידי רבינו יונה נצרכות א, ב, ד"ה והא): ב וקורא אותה בלא ברבות. ולא יסמוך על קריאת שמע שעל מטהו, חדא מפני שקורא אותה אחר אכילה ושתייה, וקריאת שמע של חובה צריך לקרומה לכתחלה לפני אכילה, ועוד שאינו מכוון לנאח צה, ועיין סימן ס' סעיף ד'. ומכל מקום די שיקרא ב' פרשיות הראשונות כיון שהזכיר יציאת מצרים צבית הכנסת (תלמידי רבינו יונה שם א, ב, ד"ה אה), והעולם נהגו עשקו כר"מ [מוספות שם ב, ד"ה מאמתי] שיראין בקריאת שמע שקראו צבית הכנסת אע"פ שהיא מצדד יוס קלח, אבל כל אדם יתמיר לעצמו ויקרא על מטהו כל הקריאת שמע, ולפחות ב' פרשיות, ויכוין לנאח צה, וצקן יזהר לקרומה אחר זאת הכובצים, ואע"פ שאוכל קודם יאל כמו שכתב רש"י [שם ג, א ד"ה עד], ועיין מה שכתבתי סימן רס"ו [ס"ק ב] והוסיקין נוהגין לקרות מיד בלא תפלת ערבית ויעיין מה שכתבתי סימן ב' [ס"ק ד]:

שערי תשובה

ר"ה (א) קטנים. עיין באר היטב. וצ"ע ממה שכתב המג"א סימן תקס"ב [ס"ק א] דקטנים לא מהני, ועיין שם שהגיה גדולים במקום קטנים. ועיין בשלמי ציבור [קסד, ב] בשם מטה יהודה [ס"ק א] שפירש עד שיהיו נראין הקטנים היוצאים אחר (התפלה) [התחלה] [היני הבינונים, דהיינו שבתחלת צאתם נראים קטנים, ואחר כך אותם הקטנים בעצמם נראים לעינינו יותר גדולים, ואחרי גדלים יוצאים כוכבים אחרים קטנים], וכן כתב בכרכי יוסף [סימן תקס"א אות א] דקטנים דהכא היינו שאחר הבינונים, שעליהם אמרו פרק במה מדליקין [שכה לה, ב] שרואי לילה, ובסימן תקס"ב מירי הבינונים תחלת יציאתן שהם קטנים, ובה מיישב דברי הש"ך ביו"ד סימן רס"ב [ס"ק ט] ממה שתמה הפרי חדש בליקוטיו, ע"ש. והני ג' כוכבים לענין קריאת שמע לא בעינן רצופים, אלא אפילו מפורדים מהני, ועיין סימן רצ"ג [סעיף ב]: (ב) בלא ברבות. עיין באר היטב. ועיין בשאגת אריה סימן ג' האריך ומסיק דירא שמים יש לומר לקרות כל הג' פרשיות של קריאת שמע אחר צאת הכוכבים, ואע"פ שכתב קרא בבית המדרש מפלג המנחה ולמעלה. וכתבו בשם האר"י ז"ל [שער הכוונות ענין תפלת מנחה דרוש ב] שהיה נוהר שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה, ואפילו היה ערב שבת עם כל זה לא הניח לאומרה בקול רם, אלא היה אומרה בלחש, ואחר כך בקול, עיין שם. ועוד כתבו בשמו [הובא בשלמי צבור קט, א] בענין ג' משמורות כו', דיש להתפלל כל הג' תפלות בעת שהוא קרוב יותר ליום ממה שהוא קרוב ללילה, כי כל הג' תפלות צריכים להיות ברוב וקריאת שמע יקרא אחר צאת הכוכבים. וכתב בשלמי ציבור [שם] שכן הוא בפירושו בזהר חדש פרשת בראשית [כג, א] ובשאר מקומות בזהר, וא"כ אין צורך לומר שיהיה קרוב יותר ליום ממה שהוא קרוב ללילה, כי כל הג' תפלות צריך להיות ביום, וצריך עיון, ואפשר דדעתו שיקרא הראשונה וישא רשעים ויצאם הרוררים, וישיר השוליים ציבור לטוגר רמב"ם לה':

בוצאות לפיהן ציון גאלה
 אנון ירושלים

אשף אברהם

מקלט הצינור התפללו מנחה ביום ור"ל שלא אמרו אשרי כי היה שעה עונתה אפילו הכי אין לומר בשבילם אשרי וקדיש, דלמא דעמך אמינא דאשרי שייך למנחה ולאו יש משלומין קא משמע לך, אבל לא קאי כמו שכתב המ"א וז"ע זיה * והמחבר פסק בסעף ז' כריז"ש [סימן קמ] ואי"ה נט"ו [אות ט] יבואר עוד: ב קודם. עיין מ"א. ועיין ט"ו אות ז' ואי"ה שם יבואר זיה:

ד"ה מזה שכתב. עיין מ"א. עיין חוספות כ"ו ז' ד"ה יעקב כו' פרק גד הנשה [מולין ג], דף ז' [ע"א] ד"ה מלימתי, ולרש"י [סס ד"ה עד] י"ל חילוק בין קריאת שמע לתפלה, וצולת תמיד מסתמא גס הכרות, יע"ש. ז' שעות, קשה דלרבי יהודה רק שעה ורביע: א קטנים. עיין מ"א. השמתי הגירסא, עיין מה שכתבתי נט"ו [אות ט] מזה. עיין סימן מקס"ז ואי"ה שם יבואר: ב וקורא. עיין מ"א. נסימן סמ"ך סעף ז'. מלות לריכות כוונה, ונסימן כס"ו אות ז', ונסימן ט"ו אות ד', ואי"ה

זע לא נתעכלו לאו דוקא יע"ש. והנה בר"מ פרק ג' מהלכות תפלה הלכה ב' זמן מנחה עיקרה מט' ומחצה נגד התמיד שבכל השנה ומחצה, וכן פסק המחבר בסימן רל"ג [סעף א] א"כ משמע מנחה נגד איברים כט"ז, דאי נגד דם מסתמא נשחט בשמנה ומחצה וזורק שלא יחא נקרה וכדמסיק בתמיד נשחט [נה, א] מאחריון תרתי שעות היינו מו' ומחצה עד שמנה ומחצה שזורק הדם, א"כ עיקרה להיות משמנה ומחצה, אלא נגד איברים כו', וערביית ללא נתעכלו * נראה לי. אם ציבור משלימין מנחה אין חוזרין התפלה, ואי"ה בסימן רל"ז [במשב"ז] יבואר עוד:

(א) ששעה ככבים. עיין ט"ז. באליה רבה [ס"ק א] מגיה בין גדולים לבינונים, ואפשר ליישב דבשבת ל"ה ב' לא גדולים הנראים ביום ולא קטנים שאין נראין אלא בלילה אלא בינוניים, ומשמע כוכב קטן אף ב' או א' אין נראים אלא בלילה ולזה אמר דבעינן טנים משום סייג, דאי ג' בינוניים יבואו לטעות בב' ויאמרו קטנים, וספק תורה לחומרא הלכך עשו דווקא ג' קטנים. ואתי שפיר נית לא תרתיחו, מה שאין כן אי אין בקיאיין בין גדולים לבינונים ראוי להחמיר בתענית ג"כ אף דרבנן אין אומרים ספק לקולא רון חכמה, אלא בקיאיין בינוניים ובדבר תורה עשו סייג ולא התם, וכתב בתענית לא תרתיחו אף ביום הכיפורים דבר תורה אפשר זרתיחו כל שיש ג' בינוניים ורצופים שיראו כאחד דאז הוה תוספת עיין סימן תרכ"ד [סעף ב], שהרי הר"ב אומר כן אדונינו המ"א בסימן רצ"ג [ס"ק א] ב' קטנים שאין אנו בקיאיין (הוא לשון הר"ר יונה הובא בב"י שם ד"ה ולא ושם נאמר בין גדולים לקטנים) זמא אין חולק אר"ן [שבת טו, א ד"ה אמר רבה] דבעינן רצופים משום תוספת אלמא בינונים רצופים הוה תוספת. ועיין לבוש בסימן [סעף ב] שאז הוא וודאי לילה כלומר אף לאין מבין והוה תוספת, ועיין ר"מ פרק ה' מהלכות שבת הלכה ד' ג' בינוניים, ופרק ד' כות תרומות [הלכה ב] לא כתב בינוניים², ואיני יודע למה, ואי דשבת כרת וסקילה החמיר ולומר ספק מן התורה אסור עד שיהא

ש עליו, דכשאומר בתורת חוב ג' פעמים אשרי בכל יום משום אומרים קדיש עליו, יע"ש. והמעין בפסקי מהרא"י שם משמע אומרים אשרי כלל, והמחבר בסעף ב' כריב"ש, ואומר אשרי ש, דעל פסוקי תנין אומר קדיש עיין סימן נ"ה [ט"ז ס"ק א]. ובאר ה' אות ב' ציין כתיב מהרא"י אולי טעות סופר הוא וכנרשם זן ק"ח סעף ב' [צינונים לרמ"א ס"ק א], יע"ש: (ב) פרשת זיד. עיין ט"ז. ועיין מ"א [ס"ק ב]. ובסימן קל"ב אות ב' יע"ש ית סופר קל"ו). ועיין ברכות כ"ו ב' ברייתא מנחה עד הערב ויד קרב עד הערב ולרבי יהודה עד פלג היינו נמי איברים תחלה מקריבין ביום, (דמהאי טעמא דוחה הקרבת אימורים שבת דחביבה מצוה בשעתה פסחים סח, ב), ובירושלמי (ברכות הלכה א) דאמר נגד קטורת דלא כהך ברייתא, גם לא נגד מנחה מ"א [סימן רל"ב [ריש הסימן]]. ומה שכתב [הט"ז], הטור בסימן ה', ברייתא שם [ברכות כו, ב], ומרש"י (משמע) [סס] ד"ה ופדרים

זע לא נתעכלו לאו דוקא יע"ש. והנה בר"מ פרק ג' מהלכות תפלה הלכה ב' זמן מנחה עיקרה מט' ומחצה נגד התמיד שבכל השנה ומחצה, וכן פסק המחבר בסימן רל"ג [סעף א] א"כ משמע מנחה נגד איברים כט"ז, דאי נגד דם מסתמא נשחט בשמנה ומחצה וזורק שלא יחא נקרה וכדמסיק בתמיד נשחט [נה, א] מאחריון תרתי שעות היינו מו' ומחצה עד שמנה ומחצה שזורק הדם, א"כ עיקרה להיות משמנה ומחצה, אלא נגד איברים כו', וערביית ללא נתעכלו * נראה לי. אם ציבור משלימין מנחה אין חוזרין התפלה, ואי"ה בסימן רל"ז [במשב"ז] יבואר עוד:

(א) ששעה ככבים. עיין ט"ז. באליה רבה [ס"ק א] מגיה בין גדולים לבינונים, ואפשר ליישב דבשבת ל"ה ב' לא גדולים הנראים ביום ולא קטנים שאין נראין אלא בלילה אלא בינוניים, ומשמע כוכב קטן אף ב' או א' אין נראים אלא בלילה ולזה אמר דבעינן טנים משום סייג, דאי ג' בינוניים יבואו לטעות בב' ויאמרו קטנים, וספק תורה לחומרא הלכך עשו דווקא ג' קטנים. ואתי שפיר נית לא תרתיחו, מה שאין כן אי אין בקיאיין בין גדולים לבינונים ראוי להחמיר בתענית ג"כ אף דרבנן אין אומרים ספק לקולא רון חכמה, אלא בקיאיין בינוניים ובדבר תורה עשו סייג ולא התם, וכתב בתענית לא תרתיחו אף ביום הכיפורים דבר תורה אפשר זרתיחו כל שיש ג' בינוניים ורצופים שיראו כאחד דאז הוה תוספת עיין סימן תרכ"ד [סעף ב], שהרי הר"ב אומר כן אדונינו המ"א בסימן רצ"ג [ס"ק א] ב' קטנים שאין אנו בקיאיין (הוא לשון הר"ר יונה הובא בב"י שם ד"ה ולא ושם נאמר בין גדולים לקטנים) זמא אין חולק אר"ן [שבת טו, א ד"ה אמר רבה] דבעינן רצופים משום תוספת אלמא בינונים רצופים הוה תוספת. ועיין לבוש בסימן [סעף ב] שאז הוא וודאי לילה כלומר אף לאין מבין והוה תוספת, ועיין ר"מ פרק ה' מהלכות שבת הלכה ד' ג' בינוניים, ופרק ד' כות תרומות [הלכה ב] לא כתב בינוניים², ואיני יודע למה, ואי דשבת כרת וסקילה החמיר ולומר ספק מן התורה אסור עד שיהא

ביאור הגר"א

[7] יש בו. כמו שכתוב [ברכות כו, ב] תפלות כנגד כו', וכל שכן הירושלמי שאמר [שם פ"ד הלכה א] שהוא נגד קטורת, ותמיד קודם לקטורת, כמו שכתוב בריש פרק ה' דפסחים [נט, א]: [1] [סעף ב] אם כו'. עיין מה שכתבתי בסימן ק"ח [סעף ב]:

[א] [סעף א] זמן בו. מתניתין [ברכות ב, א] ובריתא שם [ע"ב] וחכמים אומרים כו' ורבי יהושע באידך ברייתא, ואע"ג דבמתניתין מסיים דברי רבי אליעזר, היינו אסיפא עד סוף כו' וכמו שכתוב [ג, א] ואי בעית אימא אימא וישא כו', ואף לתירוץ ראשון גם רבי אליעזר הוא, אבל כחכמים פשיטא, דאם הוה להו לרבנן לפלוגי גם ארישא, ועיין רש"י שם במתניתין ד"ה עד סוף כו', וכן כתבו כל הפוסקים לבר ר"ת [תוספות שם ב, א. ד"ה מאמת] וכבר חלקו כל הפוסקים וכן פסקו כל הגאונים: [ב] ששעה כו'. עיין באר הגולה [אות ב] וכן אמרו בירושלמי בריש ברכות שם [פ"א הלכה א] לענין קריאת שמע: טנים. עיין ט"ז [ס"ק א] ומ"א [ס"ק א]: [ד] ואם הוא כו'. דספק דאורייתא הוא. ובירושלמי שם ספק קרא ספק לא קרא מהו, נשמענין מן הדא הקורא לכן לא יצא ידי חובתו, וקודם לכן לאו ספק הוא, ואת אמרת צריך לקרות, הדא אמרה ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות. וזה שכתב [הש"ס] ואם

הגהות רע"א

(א) [ש"ע ס"א] זמן קריאת שמע. בעטרת זקנים לעיל סימן ס"ג [ס"ק ב] כתב דאם היה עומד מותר לו לישב ולקרות ק"ש עיי"ש. אבל בכ"ה שם [ד"ה כתב] כתב לאסור:

מחצית השקל

[בכיות י, ב] מדכתב [דברים י, ז] ובשכבך בזמן שכיבה, ותליא רחמנא בזמן שכיבה, וא"כ אפילו תימה שהוא לילה אחר פלג המנחה כרבי יהודה מכל מקום אכתי לאו זמן שכיבה, אבל לענין הזכרת יציאת מצרים בלילה מסכינן על מה שאמר בבית הכנסת אחר פלג המנחה דחשבינן לילה: ויכוין צצאת. ר"ל ליישב שתי קושיות של תלמידי רבינו יונה הנ"ל, מה שכתבו תלמידי רבינו יונה שאין מכוין לצאת, לזה כתב מ"א דיתכוין: ובקיין, ר"ל בקיין דרך בני אדם רבים לילך לישן קודם צאת הכוכבים¹ א"כ גם בקריאת שמע שעל מטתו לא יצא, לכן כתב שיוהר שלא לילך לישן עד צאת הכוכבים: ואע"פ שאוב"ז כו', בזה רצה ליישב קושיה ראשונה של תלמידי רבינו יונה, דהא קריאת שמע של חובה צריך לומר קודם אכילה: כמו שכתב רש"י. ר"ל דרש"י כתב ריש מסכת ברכות ליישב מה שאנו קורין קריאת שמע קודם צאת הכוכבים, משום שסומכים על מה שקורא קריאת שמע על מטתו, וקריאת שמע שקוראים בבית הכנסת אינו אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, עת"ד. מכל מקום תקשי לרש"י כיון דאינו יוצא אלא בקריאת שמע שעל מטתו איך רשאי לאכול קודם וכקושיית תלמידי רבינו יונה, אלא על כרחך צ"ל דסבירא ליה לרש"י דכתיב גוונא שוי כיון דעל כל פנים קרא בבית הכנסת, ויוצא במה שקורא על מטתו. אולם לקמן סוף סימן רס"ז [ס"ק ב] כתב מ"א וז"ל ועכ"פ הנהיגים להתפלל ערבית ערב שבת מבעוד יום, מכל מקום כשיגיע חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע אסורים להתחיל לאכול, דהם לא נפקי כלל בקריאת שמע דיומא, עכ"ל, והוא ההיפך ממה שכתב פה. צ"ל בדסימן רס"ז קאי על דעת הרב ב"י [שם ד"ה ומ"ש רן] שמתיר לאכול קודם שקורא קריאת שמע

לומר קדיש, ואזהרת רמ"א שלא לומר אשרי אלא כשיש מנין, הוא שלא להפסיק בין אשרי ובין הקדיש להמתין עד יבאו מנין: כיון ז"ש יום אחר. לכן אין לומר קדיש היום על התפלה שהתפלל אתמול: ואומר קדיש בתקב"ב כו'. דקאי על תפלה י"ח, והא תפלה י"ח התפללו ד יום, ונתחדש עתה בלילה יום אחר: (ס"ק ב) קודם כו'. דבסוכה, דף ג"א:

כתב מ"א [ריש הסימן] מה שכתב הגולת תמיד כו' דאדרבה כו'. דהתוספות בברכות דף כ"ו עמוד ב' [ד"ה יעקב] כתבו אהא דתניא ותיקן תפלת ערבית שנאמר [בראשית כה, יא] ויפגע במקום וילן שם פגיעה אלא תפלה, וזה לשונם תימא דאמרין פרק גיד הנשה [מולין ו יילך חרנה, כי מטי לחרן בעי למיהדר אמר אפשר עברתי במקום אלמא התם מוכח דהתפלל ערבית ביום מאחר שהתפלל כבר והוי ה למיהדר (ולוי להתפלל חמה שלא בעונתה כדררשינן בראשית רבה סח אות יב מקרא בראשית שם דכי בא השמש), וקשה למתניתין דפרק [ברכות ב, א] דקאמר שאינו זמן תפלה עד צאת הכוכבים. ולפי מה שנו דקיימא לן כרבי יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא, ויפה מנהג דאדרבא טוב להתפלל מבעוד יום קצת, עכ"ל. וכתב עולת תמיד ברחק צריך לומר דגם ברכות קריאת שמע אמר יעקב ביום, דהא קי"ל רלו סעף ב' [כרבי יוחנן [ברכות ד, ב] דגם בערבית צריך לסמוך גאולה ה, אלא דקריאת שמע קרא בלילה. וכתב על זה בעולת תמיד דעל התוספות לא סבירא ליה הכי, דאם כן לא הוי קשיא כו': (ס"ק א) כו'. כמו שכתב סימן תקס"ב. לענין תענית שמשלימים סגי בג'

ר"ד (פ"ו ס"ק ב בסופו) ועיין מה שכתבתי סימן ק"ל"ב, כצ"ל.

6

ה. כן העלה נ"י ד"ה ויהי' הלכה:
 ה. סס:
 ו. כ"י ד"ה ומכלל לזעת רבינו יונה ונכוח
 6. 6 ד"ה ותכמים והרשב"א [סס ג. ד"ה משה] אהא דליתא סס בגמרא דף ד' ע"ג:
 ציונים ר"מ"א

ר"ה א' מרדכי ריש ברכות והגהות מיימוני פ"ק ג' מהלכות תפלה [אם מן תרומת הדשן סימן א':

עמרת זקנים

ר"ה א' אסור להתחיל אכילת כו', אבל כשהגיע זמן קריאת שמע ודאי אסור לאכול אפילו סעודה קטנה וכן לישן מעט אלא יקרא מיד [בות יוסף ד"ה ומש רבו ואפילו בשם הרשב"א נהגו, 6 ד"ה וני בשם הר"ף]. אלא שצ"ע ליריד שונהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, כמו שכתב רמ"א לעיל סימן ר"ג סוף סעיף א', והוא אסור להתחיל לאכול אפילו סעודה קטנה שעה ורביעית קודם הלילה, כיון שכבר התחיל זמן תפילה [ועיין בב"י סימן ר"ל (ג) ד"ה כמו כאלו מועד מה שכתב בשם אורח מועד [שע"ה תפילה דין ג' מהי יא] שמחמיר בתפלת ערבית משום דשכחתי שיכרוח]:

הגהות והערות

[1] עיין סימן ר"ג [סעיף א'];
 [2] צ"ע אהא גירסא זו דברי המנ"ס ועיין שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סימן א' וערוך לנר דעה סו, ג ד"ה אסור:
 [3] הוספת מהירות פ"ה תקמ"ה:
 [4] בטהורות אמ"ד מ"ט ואילן איתא ויא' ידי חובתו, אך בדפוס"ר איתא י"מ וכ"ה כ"י מצא הטו":
 [5] הוספת מהירות אמ"ד מ"ט:
 [6] עיין [הס' ח"ב]

ד. מקדימין הרבה. כתב בתרומת הדשן [סימן א'] שהיו נוהגין להקדים ג' או ד' שעות לפני הלילה ונדחק מאוד ליישב המנהג, ולא עלתה בידו. ומדברי הב"ח בסיומן רס"א [ד"ה ומ"ש וזמנו] משמע דנהגו כמאן דאמר [יחיא סו"ס רעד] דמשקיעת החמה הוי לילה, ופלג המנחה הוי שעה ורביע קודם השקיעה, וכשנחשוז שעה זמניות הוי זקין לערך ז' שעות קודם הלילה, ומיהו אף לא קי"ל הכי, דהא בערב שנת עושין מלאכה עד חצי שעה קודם הלילה בקירוב, ולכן אפילו בדיעבד אם התפלל בזמן הג"ל זריך לחזור ולהתפלל. אבל קריאת שמע סבירא ליה לרוב הפוסקים דבעינן דוקא אחר לאח הכוכבים ולכן לא מיחוי כיוהרא אם חוזר וקורא. נראה ד' דמי שרגיל לקרות קריאת שמע ולהתפלל בצבור מעריב צלילה, וטעה והתחיל בצרכה קריאת שמע עם הצבור מצעוד יום, יגמור אותן כדי שלא יצרך צרכה לצטלה, וצלילה יקרא קריאת שמע בלא צרכותיה ויתפלל, ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה, הכי עדיף טפי כדי שיתפלל בזמנה, וכן משמע סוף סימן פ"ט דלא שריא ליה לקרות קריאת שמע קודם זמנה משום סמיכות גאולה לתפלה [שלן].

שחרית וק"ו ערבית, עיין מה שכתבתי סימן רל"ו סעיף ג' [פ"ק ג'] ד' להתחיל אכילת אסור לקצוע סעודה, וכן כתבו המרדכי [שם רמז ד] ואגודה [ברכות סימן ד] וצ"י [ד"ה ומ"ש רבי ואפילו] בשם תוספות [שם ד, ג ד"ה וקורא], [וכמו שכתבתי (סוף סימן תלב) [תלא] [ס"ק ד] דטעימא בעלמא שרי, אבל בתרומת הדשן סימן ק"ט משמע דאפילו טעימא אסור, מדאמרין בגמרא [ברכות ד, ב] לא יאמר אדם אוכל קימעה ואשתה קימעה כו', ועיין סוף סימן תרנ"ב [וס"ק ז]. ואפשר משום דהוי דאורייתא חמירא

דומן קריאת שמע קודם לאח הכוכבים, אע"ג דלענין מנחה ס"ל דהוי עדיין יום שמתפללין או מנחה, והיה ליה מתי קולי דקמרי אהדדי, לא משגיחין בזה לענין תפלה דהקילו בזה, כמו שכתב צ"י [סימן רל"ג ד"ה ומ"ש והוא] בשם הרשב"א [שם ג, א. ד"ה וענין]. ורבינו יונה [שם א, א. ד"ה אלא] כתב שהרובה ללאח ידי חובתו יקרא קריאת שמע עם צרכותיה ויתפלל, ולא יתכוין ללאח ידי חובת קריאת שמע באותה קריאה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ויואל ידי קריאת הברכות, ואחר לאח הכוכבים קורא אותה ויתכוין ללאח ידי חובתו, ואם לא ירצה לקרות אלא השחי פרשיות סגי ליה בזה, דיכין דהזכיר יציאת מצרים כשקורא אותה ויתכוין ללאח ידי חובתו, וכדי שלא יקרא אותה בלא צרכה כתב שאומר צרכה אהבת עולם לצדה, עכ"ל. ובשם רבינו האי כתב דרך אחר, עיין שם [ע"ג ד"ה ורבינו]. אבל הדרך שכתב כאן בשו"ע אין לו מקום, כי אם רוצה לפסוק בדרך הרב רבינו יונה היה לו להזכיר כאן שיתכוין בצית הכנסת שלא ללאח ידי חובתו זמנה שקורא שם ומתפלל. ולפי הגרסא דהרב בשו"ע חזר בו מכל הדרכים שזכרתי בזה, וזכר לו דרך זה שבצית הכנסת יקרא ויתפלל במתכוין ללאח, ולרווחא דמלתא יקרא פעם שני בלא צרכה בלאח הכוכבים. וזה תמיה לי מאד, דא"כ למה זו מדרכו של רש"י ללאח בקריאת שמע שעל המטה, והיה לנו לתקן ולומר שיקרא באמת ג' פרשיות קודם המטה, וא"כ לא יהיה שום קושיא מה שהקשו התוספות על רש"י, רק קושיא דקורין בלא צרכות וקושיא שעושין כרבי יהושע בן לוי, וזה לא מתוך גס לדרך השו"ע. ואין לומר שצריך שזכרתי יש חשש שמא יאכל ואשתה וישן ויעבור קריאת שמע, כדאמרין [שם ד, ב] שלא יאמר אוכל קימעה כו', זה אינו דא"כ היה להם להתוספות להקשות כן אפירוש רש"י, אלא ודאי שבה אין חשש וכמו שכתבתי בעזרת ה'. ועל כן נלע"ד דבאמת כל מאן דחש למיעבד על צד הטוב בזה, יקרא קריאת שמע על מטהו ויכוין ללאח ידי חובתו בזה ולא מפני המזיקין, ולא יצטרך לקרות רק צ' פרשיות כיון דכבר קרא יציאת מצרים צ"י בצית הכנסת כמו שכתבתי בזה קרא ויא' רק שצריך לחזור משום רווחא דמלתא כמו שכתבתי, מה שאין כן בשעת שיכבה דיש אז התעוררות לקרות מפני המזיקין, ובה אין אדם עשוי להשכח, כנלע"ד נכון לנהוג לכל מי שרוצה ללאח לרווחא דמלתא. שוב מצאתי בספר מטה משה [סימן ש] שרש"ל קרא על מטהו כל ג' פרשיות: (ג) אסור להתחיל אכילת חצי שעה כו'. זה למד מדברי רבינו יונה [שם א, א. ד"ה ותכמים] שמביא צ"י [ד"ה אלא] שכתב וזה לשונו בין חכמים בין רבן גמליאל מודים דלכתחלה זריך לקרות בלאח הכוכבים, מדע דהא אמרינן לקמן [שם ד, ב] כדי שלא יהא אדם בא מן השדה צעוד ויאמר אוכל קימעה וכו' ונמצא עובר על דברי חכמים, ור"ל אפילו כשיצא מהשדה קודם זמנה, אין לו לומר כיון שלא הגיע [זמנו] עדיין זמן קריאת שמע אוכל ואשתה תחלה, אלא יש לו לקרות או לשנות כו', עכ"ל, ועל כן כתב [כיון] [כאן] ד' דאסור לאכול אפילו חצי שעה קודם כמו בתפלת המנחה. ונראה לי דדין זה אינו שייך אלא לזמן שהוא עיקר

רמ"א ציונים, וזריך לומר דכתענית לא הטריחו כולי האי: (ב) ואם הצבור מקדימים כו'. בתרומת הדשן סימן א' כתב דצ"ב קהילות נוהגים צימים ארוכים לקרות קריאת שמע של ערבית ולהתפלל ערבית ג' או ד' שעות קודם הלילה, סומכים על רש"י [ברכות ג, א ד"ה עד סוף] דיואלין בקריאת שמע שעל המטה, והמנהג נשתרצב על ידי תשות כח שירדה לעולם ותצאים לאכול צעוד יום. ומסיק נראה דאפילו תלמיד חכם אם הוא צ"ב צבור שמקדימין להתפלל ולקרות קריאת שמע צימים הארוכים, אם אין יוכל להפרישם אין זריך לפרוש מהם, אלא מתפלל וקורא עמהם ויואל בזה, אבל אם

הורגל בשאר פרשיות, יתפלל ויקרא בזמן שתקנו חכמים לפי כל הדיעות, עכ"ל. גם המרדכי [ברכות סימן א'] [כתב] בשם ראב"ה [ס"א סימן א'] שהתחמיר שלא לסמוך על ר"ת [תוספות שם ג, א ד"ה מאימתן] מחזי כיוהרא, אלא שהצ"י [ד"ה וה"ר] כתב עליו כיון דלדעת כמה גדולים לא יא' ידי חובתו בקריאת צית הכנסת לא מחזי כיוהרא, עכ"ל, ועל כן כתב כאן להלכה דכשיגיע זמן קורא קריאת שמע בלא צרכותיה, וזה הדרך לא מיחוי כיוהרא. אלא דתמיהני על דרכו של רבינו בעל השו"ע דבדברים אלו שכתב וכשיגיע זמן קורא קריאת שמע בלא צרכות, דלא מזינו דרך זה צ"י, ולא מזינו אלא דעת רש"י [שם] שיואל ידי חובתו בקריאת שמע שעל המטה, ומה שנוהגים לקרות קריאת שמע מצעוד יום הוא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. והתוספות [שם] הקשו על זה, חדא דהא אז קורא בלא צרכותיה, ותו דא"כ היה לנו לקרות ג' פרשיות, ותו דא"כ אנו עושים כרבי יהושע בן לוי דתפלות באמצע תקנו [שם ד, ב], ותו דקריאת שמע שעל המטה לא תקנו אלא מפני המזיקין. וכתבו בשם ר"ת דיואל אפילו מצעוד יום, דסמכינן על תנאי דס"ל

דומן קריאת שמע קודם לאח הכוכבים, אע"ג דלענין מנחה ס"ל דהוי עדיין יום שמתפללין או מנחה, והיה ליה מתי קולי דקמרי אהדדי, לא משגיחין בזה לענין תפלה דהקילו בזה, כמו שכתב צ"י [סימן רל"ג ד"ה ומ"ש והוא] בשם הרשב"א [שם ג, א. ד"ה וענין]. ורבינו יונה [שם א, א. ד"ה אלא] כתב שהרובה ללאח ידי חובתו יקרא קריאת שמע עם צרכותיה ויתפלל, ולא יתכוין ללאח ידי חובת קריאת שמע באותה קריאה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ויואל ידי קריאת הברכות, ואחר לאח הכוכבים קורא אותה ויתכוין ללאח ידי חובתו, ואם לא ירצה לקרות אלא השחי פרשיות סגי ליה בזה, דיכין דהזכיר יציאת מצרים כשקורא אותה ויתכוין ללאח ידי חובתו, וכדי שלא יקרא אותה בלא צרכה כתב שאומר צרכה אהבת עולם לצדה, עכ"ל. ובשם רבינו האי כתב דרך אחר, עיין שם [ע"ג ד"ה ורבינו]. אבל הדרך שכתב כאן בשו"ע אין לו מקום, כי אם רוצה לפסוק בדרך הרב רבינו יונה היה לו להזכיר כאן שיתכוין בצית הכנסת שלא ללאח ידי חובתו זמנה שקורא שם ומתפלל. ולפי הגרסא דהרב בשו"ע חזר בו מכל הדרכים שזכרתי בזה, וזכר לו דרך זה שבצית הכנסת יקרא ויתפלל במתכוין ללאח, ולרווחא דמלתא יקרא פעם שני בלא צרכה בלאח הכוכבים. וזה תמיה לי מאד, דא"כ למה זו מדרכו של רש"י ללאח בקריאת שמע שעל המטה, והיה לנו לתקן ולומר שיקרא באמת ג' פרשיות קודם המטה, וא"כ לא יהיה שום קושיא מה שהקשו התוספות על רש"י, רק קושיא דקורין בלא צרכות וקושיא שעושין כרבי יהושע בן לוי, וזה לא מתוך גס לדרך השו"ע. ואין לומר שצריך שזכרתי יש חשש שמא יאכל ואשתה וישן ויעבור קריאת שמע, כדאמרין [שם ד, ב] שלא יאמר אוכל קימעה כו', זה אינו דא"כ היה להם להתוספות להקשות כן אפירוש רש"י, אלא ודאי שבה אין חשש וכמו שכתבתי בעזרת ה'. ועל כן נלע"ד דבאמת כל מאן דחש למיעבד על צד הטוב בזה, יקרא קריאת שמע על מטהו ויכוין ללאח ידי חובתו בזה ולא מפני המזיקין, ולא יצטרך לקרות רק צ' פרשיות כיון דכבר קרא יציאת מצרים צ"י בצית הכנסת כמו שכתבתי בזה קרא ויא' רק שצריך לחזור משום רווחא דמלתא כמו שכתבתי, מה שאין כן בשעת שיכבה דיש אז התעוררות לקרות מפני המזיקין, ובה אין אדם עשוי להשכח, כנלע"ד נכון לנהוג לכל מי שרוצה ללאח לרווחא דמלתא. שוב מצאתי בספר מטה משה [סימן ש] שרש"ל קרא על מטהו כל ג' פרשיות: (ג) אסור להתחיל אכילת חצי שעה כו'. זה למד מדברי רבינו יונה [שם א, א. ד"ה ותכמים] שמביא צ"י [ד"ה אלא] שכתב וזה לשונו בין חכמים בין רבן גמליאל מודים דלכתחלה זריך לקרות בלאח הכוכבים, מדע דהא אמרינן לקמן [שם ד, ב] כדי שלא יהא אדם בא מן השדה צעוד ויאמר אוכל קימעה וכו' ונמצא עובר על דברי חכמים, ור"ל אפילו כשיצא מהשדה קודם זמנה, אין לו לומר כיון שלא הגיע [זמנו] עדיין זמן קריאת שמע אוכל ואשתה תחלה, אלא יש לו לקרות או לשנות כו', עכ"ל, ועל כן כתב [כיון] [כאן] ד' דאסור לאכול אפילו חצי שעה קודם כמו בתפלת המנחה. ונראה לי דדין זה אינו שייך אלא לזמן שהוא עיקר

ר"ה (פניא סקיד) וכמו שכתבתי סוף סימן תל"א דטעיפה בו. כצ"ל:

ס' יואר: 7 מקדימין. עין מ"א. בתרומת הדשן סימן (מ) [א]. עין מ"א [סימן] רל"ג [ס"ק] ג' (ונ"ה) [ונ"ח] נסיון רס"א לסוגים כר"ס [ויליאם ס"ס רעד] לתחלת השקיעה הוה לילה, ולפ"ק ות"ק אמה קודם תחלת השקיעה בין השמשות, ומשום הכי ראו לקבל שנה צעוד יום גדול, ועיין לע"ש. ומה שכתב לחלק בין קריאת שמע דל"ג מחוץ כיוהרא וצ"ן חפלה, נלבוט [סעיף א] נתן טעם אחר להוסיף בחפלה לר"ך וזכירות נכסיון ק"ו [סעיף ד] מה שאין כן בקריאת שמע בקורא צמורה. ומה שכתב יגמור הנצרות ואפשר אף הקריאת שמע ויכוין בקורא צמורה: ד ה"ה תחילה א"ב. עין מ"א. ובסימן תל"ז לענין מגילה נמ"א [ס"ק] זי"ג, ובתרומת הדשן סו"ב דמגילה דברי קבלה כדברי מורה דמי וגם כל המלות דמין מפניה (יש שהות) ושם היקל המ"א נעתימה: מה שכתב בשו"ע א"ס המחיל אחר "שהגיע" וכן קריאת שמע מפסיק, ח"י שעה קודם הגיע מקרי ומפסיק מיד, אע"ג דל"ג הגיע עדיין ממש רק ח"י שעה קודם מפסיק

בינוניים, מה שאין כן בתרומה במיתה (כ"ש) [בידי שמים] דספק מן התורה שריא, רק מדרבנן לא החמיר כל כך, זה שבוש מכמה טעמים, ועוד בפרק ט' מהלכות טומאת מת הלכה י"ב לא הסכים הפרי חדש [וי"ד כללי ספק ספיקא ס"ק א ד"ה ומצאנו] ושאר מפרשים לאותה גירסא שהביא הכסף משנה [ב] באשם תלוי והתם דאימקב כו' אין מקומו פה ואי"ה * יבואר במקום אחר. עיין מ"א [סימן] תקס"ב אות א' בינוניים, אבל "קטנים" לא מהני, טעות סופר הוא וצ"ל אבל גדולים לא מהני. אף ש"ל בדוחק קטנים פחות מג', מכל מקום טעות סופר הוא, ועיין מ"א כאן אות א' ואי"ה שם יבואר: (ב) ואם. עיין ט"ז. בתרומת הדשן סימן א' ג' שעות בסימן רל"ג בבלבוט [סעיף א] וזמניות וחושבין מוריחה עד תחלת שקיעה אתי שפיר קצת, ועיין מ"א שם [ס"ק] ג'. ובכרות קריאת שמע לא נתקנו על קריאת שמע ממש ולא הוה ברכה לבטלה עיין ב"י [ד"ה וה"ר יונה]. ומה שהקשה על המחבר, הנה דעת המחבר משמע דעיקר זמנה מצאת הכוכבים

דווקא וקורא בבית הכנסת עם הברכות ולא יתכוין לצאת בה, ובצאת הכוכבים מתכוין לצאת כדעת הר"ר יונה ממש, וכן משמע בלבוש [סעיף א], ובכרות עיקרן לאו לקריאת שמע נתקנו מדלא מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא שמע. ומכל מקום איני יודע כוונה זו מה מגרע ואין מזקת כלום, ויתנה אם זמנה כתנאי דאמרי זמנה קודם צאת הכוכבים טוב, ואם לאו אקרא אח"כ בזמנה, ולית כאן שני תמידין וכדומה. ומה שכתב יסמוך על קריאת שמע שעל מטתו י"ל לכתחלה ראוי לקרות קודם אכילה, אף דאין חייב מיתה [בכרות ד, ב] הואיל וקרא בבית הכנסת כמו שכתב [ט"ו] באות ב' וכמו שכתב המ"א אות ד', מכל מקום לכתחלה ראוי לקרות קריאת שמע של חובה מיד קודם אכילה וכמו שכתב המ"א אות ב', ועיין אליה רבה אות ג', יע"ש. והוי יודע דלמאן דאמר קריאת שמע זמנה מצאת הכוכבים, הא קודם לכן לא, אם ספק לו אם קרא בזמנו ויודע שקרא בבית הכנסת אם חוזר וקורא או לאו, ובחדושינו [נאש יוסף] ריש ברכות [ד"ה ויש לן נסתפקנו בזה ד"ל בין השמשות לאו ספק הוא אלא וודאי לא יצא דלאו זמן שכיבה הוא בין השמשות, ומשום הכי אמר [בכרות ב, א] משה שכהנים כו' בתרומתן כי י"ל התם בין השמשות לאו ספק הוא וטהר יומא שיטהר הרקיע מאור השמש עיין תוספות יום טוב שם [שם פ"א משנה א] ושבת ל"ה [ע"ב] בין השמשות דרבי יוסי כהנים אסורים משמע קצת דספק הוה, ואפשר להעמיס "בתרומתן" הידוע בקרא דבר תורה דספק כוודאי, רק שאין לוקין כמו שכתב בתורת הבית הארוך [בית רביעי שער א יא, ב] מזה, הוא הדין קריאת שמע אין בו ספק בלאו הכי דלאו זמן שכיבה הוה וא"כ ליכא ספק ספיקא וחוזר וקורא, ומיהו י"ל לדין דיש כמה תנאים דסברי דזמנה קודם, הוה ספק ספיקא, וי"ל כל כך להקדים ליכא תנא. ומיהו בקריאת שמע שעל מטתו י"ל דאין קורא רק פרשה אחת, ולמאן דאמר ב' פרשיות דבר תורה זהו ספיקא דידן, (ובירושלימי ברכות) ובירושלימי ריש ברכות בעי למפשט ספק קרא קריאת שמע חוזר וקורא מדתניא הקורא קודם לכן לא יצא ולא ספיקא הוה, ועיין חידושי הרשב"א ריש ברכות [ד"ה ולענין] הביאו, ובחדושינו [שם ד"ה ר"ה ר"ה] וי"ל מקומו פה בזה * . ולענין מה שכתב הרשב"א דלתפלה הקילו כן כתב הב"י בשמו בסימן רל"ג, וצ"ע דתפלת ערבית רשות ודורבן י"ל כן, אבל קריאת שמע הוה דבר תורה, וי"ל דאותם המתפללים מנחה עד הערב וקוראין שמע לפעמים בעוד היום גדול, סוכרים דזמנה של קריאת שמע מפלג, ותפלת מנחה הקילו ג"כ מפני טורח הציבור. ולענין הזכרת מצרים בלילה מהני מה שאמר פרשת ציצית בבית הכנסת אע"ג דמחויב להזכיר יציאת מצרים בלילה כל ימי חייו [דברים טו, ג] לרבות הלילות [בכרות יב, ב] והוא קרא מבעוד יום, כתבנו במקום אחר דלא דרשא גמורה היא. ואי"ה בהלכות פסח [א"א סימן תעב אות א] יבואר עוד לענין הגדה: (ד) חצי שעה. ט"ז [סוף ס"ק א] נתן לר"ך ח"י שעה, [ס"ק] ד' מיקל יותר דהקורא בבית הכנסת מבעוד יום אף שהגיע זמנה אח"כ יכול לאכול קצת ולא מקרי עובר על דברי חכמים, ומה

שערי תשובה

וללה"ה להתפלל ערבית מבעוד יום, מכל מקום במוצאי שבת מאחרין חפלה ערבית להוסיף מחול על הקודש, ע"ש [קסד, ב].

באר היטב

אעפ"י שאינו סומן גאולה לתפלה, הכי עדיף טפי כדי שיתפלל צמנה, מ"א [ס"ק] ג: (ג) א"ב. אכל טעימה צעלמא שרי, מ"א [ס"ק] ד [וט"ו] [ס"ק] ג. וכתיב טע"ו [שם] לפי הדרך שכתבתי לקרות ב' פרשיות בקריאת שמע שעל המטה ולכוין ללל"א ידי מוזה נס יוכל לאכול ולשמות חמלה, כיון שיש לו זמן ומנוח עיין שם. וכן כתב המ"א [ס"ק] ד [דלרש"י] א"ס קרא ציית הכנסת מצעוד יום רשאי לאכול קודם קריאתו שנים צמיו, ומכל מקום צמולאי שנה שאין קוראין מצעוד יום ציית הכנסת אסור לאכול ללל"א חמלים, ואין לסמוך על קריאת השמש לזמן הכנסת, דהא מקל"ת אין הולכין לזמן הכנסת צמולאי שנת: (ד) חצי שעה. ט"ז [סוף ס"ק א] נתן לר"ך ח"י שעה,

ביאור הגר"א

כ"ו: [ה] ואם הצבור כו'. היינו למי שנוהג כרבי יהודה וכמו שכתב בסימן רל"ג סעיף א', ועיין רא"ש בריש ברכות [פ"ק א סימן א] ושאלו מרב האי כו' והשיב כו' מפלג המנחה ולמעלה כרבי יהודה כו'. ותלמידי רבינו יונה [שם א, א. ד"ה אלא] כתבו לקרות גם קריאת שמע בראשונה כקורא בתורה, וכמו שכתב רש"י שם [ב, א. ד"ה עד סוף] כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, וגם הברכות יכול לקרות כיון ששקעה חמה הוי לילה קצת לענין זה, וכמו שנחשב ערבית

מחצית השקל

שעה [זמנית] הוא רביעי ומחצה, א"כ שיעור פלג המנחה הוא ב' שעות פחות חצי רביעי שעה דהיינו שמינית שעה, וכשנוסף עליהן שיעור ד' מיל מתחלת שקיעה עד צאת הכוכבים הוא שעה וחומש לפי דברי מ"א בסימן רל"ג ס"ק ג' (והוה ורואי הוא שעה משעות ההשוואה ולא שעה זמנית, דזה תליא במהלך השוה, והלוכה בשוה בגלגלה בין היום ארוך או קצר), א"כ בצירוף הוא יותר מג' שעות קודם צאת הכוכבים: א"ב קריאת שמע כו'. זהו ענין בפני עצמו וקאי על דעת רמ"א שכתב [סוף סעיף א] ומיהו לא יחזור ויתפלל משום דמחויב כיוהרא. אבל מודה להרב ב"י דקריאת שמע יקרא שנית אחר צאת הכוכבים ולא חיישין ליוהרא, לזה נתן טעם כיון דלרוב פוסקים בעיני דוקא צאת הכוכבים, אף לרבי יהודה דאחר פלג מנחה הוי לילה לענין תפלה. מכל מקום לענין קריאת שמע דרחירי וריחיי

צאת הכוכבים, דקיי"ל כרבנן וכמו שנראה ממה שכתב בסימן רל"ג סוף סעיף א', וכן דייק לשון מ"א הנהגים להתפלל ערבית ערב שבת מבעוד יום כו', משמע דבחול מתפללים אחר צאת הכוכבים, ולכן אסורים לאכול חצי שעה קודם צאת הכוכבים, דלא נפקי כלל במה שקראו ביום כיון דסבידא להו כרבנן. וכאן כתב לפי מה שנראה מדברי רמ"א סימן רל"ג [סעיף א] דגם בחול קורין מבעוד יום ומשום דקיי"ל כרבי יהודה (אף שמ"א שם ס"ק ר"ו) [ז] כתב הנהגים להתפלל מנחה וערבית סמוכים צריך לומר דסבידא להו כרבנן, עכ"פ ס"ל כשאר תנאים דיוצאים בקריאת שמע קודם צאת הכוכבים, כמו שכתבתי (שם). אלא שמ"א כתב שיש להחמיר לקרות על מטתו או אחר צאת הכוכבים, וכיון דאינו אלא חומרא, לדין דקיי"ל כרבי יהודה לכן מותר לאכול קודם הקריאה. ולפי זה לפי מנהג ותיקין

יונה [הוא בטור
: עמוד [מקטן]:
"ס בפרק (ד)
:מות שבת הלכה
הטור והב"י
צ"ב [שם ד"ה
והוא עמוד לא ד"ה
[ספק]:
ק [וימלא ב ג]
שם פ"ח סימן ט'
ס ב ג ד"ה ח"ר
:טו, א סוף ד"ה
[המגיד [משנה]
[משנה הלכה ד]
רמב"ן [מורה
:אבילות ישנה
מהא דיומא דק
א [ע"כ]:
ד [תמנה] שם
בשם הרמב"ם שם
נד [ע"כ]:
זס; מגיד משנה
ר"ח בתוספות
א ד"ה ח"ר,
זד, א ד"ה רבי
ובשם הרמב"ן
'ש תענית פ"א
מהר"י אבוב
לטור
דעת הטור:
ד [ע"כ] וכרבי
דמפרש לה רבה
'עו, א; א"ש שם
כג; רמב"ם שם
ה, [7]:

ו זמותר לומר: אצל לעשר ולהטביל לא הוה מלוה, ועירוזי חליות הוה מלוה (מגיד משנה שם כד, י). וצכספ משנה [שם] כתב דעירוזי חליות לא הוה מלוה, אלא שהוא טרוד ונחפו עליה, ע"כ. ואם כן אם אין לו מה יאכל בשבת או שאין לו כליה, מותר להטביל בין השמשות. ומיהו יש שזמון שאסורין גם בין השמשות, כמו שכתב סימן מ"ט סעיף ג' וסימן מ"ד סעיף ג' י"ד, ד"ה (ו) וכתב רש"ל בתשובה ריש סימן (נ"ח פ"ו) [מו, כל דבר שהוא נחפו] שם לא צא לידו היה מנטער עליה, נמלא שהיה מנטער בשבת [מומרת] י"ד, ועוד לצי נוקף להחמיר, דאם הוא עסק גמור לצורך חול שאין צריך לו כלל בשבת אסור אפילו מנטער עליה, אצל [לצורך גדול און] י"ד הפסד מרובה שרי שזמנים, וצפרט שבות דאמירה לעכו"ם. וכן מותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק נר זיוס שמט בו אצוי, מאחר שהעולם נהרין בו משנין ליה כלצורך גדול, דאין חילוק בין צורך גדול להפסד מרובה, עכ"ל: ז' (א) (ב) דהד"ק הגר. אפילו שלא במקום מלוה, דמיון שעוד היוס גדול בזדאי יש מקומות שעדיין לא קבלו עליהם שבת, ודמיה להא דאמרינן [חולין סוף מט, ג] אינהו מיכל אכלי לדידין מיתסח לא סמיס (שם מהר"י ווייל ש"ס סימן קטו). ואם תאמר הא צללוה שרי, דאי

ז' (א) (ב) (ג) ומוותר לומר לגוי (א) בין השמשות להדליק נר לצורך (ב) שבת (ג) וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפו עליה: הגה (ד) וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שמים קודם חשיכה י"ד יכול לומר (א) ז' (א) להדליק (ב) הנר ושאר דברים שצריך (ועיין לקמן סימן שמ"ג):

ד [ח] יש אומרים ה שצריך להוסיף מחול (ה) על הקודש (ט) וזמן תוספת זה הוא (ט) מתחלת השקיעה (י) שאין השמש נראית על הארץ (י"י) עד זמן בין השמשות (י"ג) והזמן הזה (י"ד) שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף אויה זמן שיחיה ודאי יום מחול על הקודש: ושיעור זמן בין השמשות הוא ט' תלת ריבועי מילא שהם מהלך (י) אלא וחמש מאות אמות

השקיעה הוה לילה, וג' רביעי מיל קודם לזה הוה בין השמשות, וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה (ט) ז' שעות קודם שבת, עכ"ל. וז"ל "תשובה (מהרי"ו) [מהרי"ל] (י) סימן קס"ג [קנב], לענין תפלה וקבלת שבת פשיטא דאזלינן בכל יום אחר שעותיו, דילפינן [פסחים גמ, א] מתלקחו לשני ערביי, ותשיבין לשעות מתחמת ערב שבת

יש] ומוותר לומר לגוי. עיין סימן שמ"ג י"ד: סוף פ"ב ב [שהוא שלשה מילין ורביעי, ושיעור זמן זה בשעות עיין סימן מ"ט דין ב', ותראה ששלשה מילין ורביעי הם תשעה עשר חלקים וזני מעשרים בשעה:

בין השמשות להדליק נר לצורך מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפו עליה: הגה (ד) וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שמים קודם חשיכה י"ד יכול לומר (א) ז' (א) להדליק (ב) הנר ושאר דברים שצריך (ועיין לקמן סימן שמ"ג):

ד [ח] יש אומרים ה שצריך להוסיף מחול (ה) על הקודש (ט) וזמן תוספת זה הוא (ט) מתחלת השקיעה (י) שאין השמש נראית על הארץ (י"י) עד זמן בין השמשות (י"ג) והזמן הזה (י"ד) שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף אויה זמן שיחיה ודאי יום מחול על הקודש: ושיעור זמן בין השמשות הוא ט' תלת ריבועי מילא שהם מהלך (י) אלא וחמש מאות אמות

השקיעה הוה לילה, וג' רביעי מיל קודם לזה הוה בין השמשות, וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה (ט) ז' שעות קודם שבת, עכ"ל. וז"ל "תשובה (מהרי"ו) [מהרי"ל] (י) סימן קס"ג [קנב], לענין תפלה וקבלת שבת פשיטא דאזלינן בכל יום אחר שעותיו, דילפינן [פסחים גמ, א] מתלקחו לשני ערביי, ותשיבין לשעות מתחמת ערב שבת

ז' (א) (ב) (ג) ומוותר לומר לגוי (א) בין השמשות להדליק נר לצורך מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפו עליה: הגה (ד) וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שמים קודם חשיכה י"ד יכול לומר (א) ז' (א) להדליק (ב) הנר ושאר דברים שצריך (ועיין לקמן סימן שמ"ג):

ד [ח] יש אומרים ה שצריך להוסיף מחול (ה) על הקודש (ט) וזמן תוספת זה הוא (ט) מתחלת השקיעה (י) שאין השמש נראית על הארץ (י"י) עד זמן בין השמשות (י"ג) והזמן הזה (י"ד) שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף אויה זמן שיחיה ודאי יום מחול על הקודש: ושיעור זמן בין השמשות הוא ט' תלת ריבועי מילא שהם מהלך (י) אלא וחמש מאות אמות

השקיעה הוה לילה, וג' רביעי מיל קודם לזה הוה בין השמשות, וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה (ט) ז' שעות קודם שבת, עכ"ל. וז"ל "תשובה (מהרי"ו) [מהרי"ל] (י) סימן קס"ג [קנב], לענין תפלה וקבלת שבת פשיטא דאזלינן בכל יום אחר שעותיו, דילפינן [פסחים גמ, א] מתלקחו לשני ערביי, ותשיבין לשעות מתחמת ערב שבת

ים פרמ"א

י ווייל [ש"ס]
מן ק"י":

ביאור הגר"א

[1] ומוותר לומר כו' וכן. עיין שם רש"י ד"ה ספק חשיכה. אבל הרמב"ם [שבת כד, י] ורוב דאחי אפילו כרבי [שבת ב, ב], ולא אמר רבי אלא ככהאי גוונא, וראיה דלא אשכחן מלתיה דרבי אלא לענין עירוב. ועיין סימן תט"ו סעיף א', אין כו' או מפני כו': [2] [הגה] וכן מי שקבל. עיין מ"א [סי' ז]: [3] [נפיק בן] יש אומרים שצריך. כתב בלשון יש אומרים, לפי שהרמב"ם לא כתב תוספת אלא בעינו יום הכיפורים, אבל בשביחה לא כתב שום תוספת ועיין בהלכות שביחת עשור פרק א' [הלכה ו]. וטעמו, מדאמרינן בירושלמי ויש שביעית רבן גמליאל ובית דינו התירו באיסור ב' פרקים הראשונים, רבי יוחנן בעי, לא כן תנינן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד כו'. רבי אחא בשם רבי יוחנן בשעה שאסרו למקרא סמכו, ובשעה שהתירו למקרא סמכו. בשעה שאסרו למקרא סמכו, בחריש ובקציר תשבות [שמות לו, כא] כו'. ובשעה שהתירו למקרא סמכו, ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך [שם כ, ט]. מה ערב שבת בראשית אתה מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה, אף ערב שבתו שנים אתה מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה. וכן הוא בגמרא ריש מועד קטן ד' א', ורבי יוחנן אמר כו'. ואע"ג דפרין שם על זה,

ערך פחים צמחריק"ש

השקיעה הוה לילה, וג' רביעי מיל קודם לזה הוה בין השמשות, וכן ראיתי זקנים ואנשי מעשה שפירשו ממלאכה (ט) ז' שעות קודם שבת, עכ"ל. וז"ל "תשובה (מהרי"ו) [מהרי"ל] (י) סימן קס"ג [קנב], לענין תפלה וקבלת שבת פשיטא דאזלינן בכל יום אחר שעותיו, דילפינן [פסחים גמ, א] מתלקחו לשני ערביי, ותשיבין לשעות מתחמת ערב שבת

הגהות רעק"א

רסא (א) [ש"ע סעיף א] בין השמשות דהד"ק נר לצורך שבת. ומכל מקום סגי בנר אחד ולא יוסר, מג"א סימן קס"ג י"א. ואחר העיון נראה לי דכרי המג"א שם קאי אמה שכתב מקודם, ואם שכתב לנרך עד שחשכה (ר"ל, דלא להליקה) יש לסמוך על מהר"ש [הובא בהגהות מהרי"ם, מנהגי ערב שבת (א) כו] (היינו דתאמר לנכרי להדליק הוא שצריך), ועיין לקמן סימן רע"ו סעיף ג' [3] [בהגה] (ר"ל, דסמכינן על הפוסקים אמירה לנכרי בשבת אפילו מלאכה גמורה מותר לצורך מלוה), ועל זה כתב ומכל מקום סגי בנר אחד. אם כן יש לומר דהיינו נחשיכה, דזה אין הימר כשיש נר אחד, אצל בין השמשות י"ל דמותר אפילו להרבות נרות, דהא מקרי צורך שבת, וצפרט להדליק ז' נרות שהעולם מוהרים שלא לפחות מנ' נרות, אחד נגד זכור ואחד נגד שמו, כדלקמן ריש סימן רס"ג, י"ל דהוה כמו נר יארלייט צנג"א ס"ק א', וכן יש לדקדק קצת דבמה שכתב המג"א שם סימן רס"ג ס"ק י"א על דברי מהר"ש ומיהו בין השמשות לא גזרו אשנות, לא כתב עלה דאם יש נר אחד סגי: (ב) [פניא ס"ק א] דהד"ק הגר. קאי על דברי הג"ה י"ג, קודם חשכה יכול לומר להדליק:

לבושי שרד

מכל מקום משבת לא חזר. וכן משמע בסוף פרק ב' דשבת [לו, א] דקאמר עם חשיכה אין, ספק חשיכה לא, ואם איחא הרי תוספת שבת קרים. ותוספות פרק קמא דראש השנה ט' א' [ד"ה רבי עקיבא] דחיק משום דתוספת לית ליה שיעורא, וכבר כתב הרא"ש בפרק ד' דברכות סימן ז' דעל כרחך יש שיעור, ממה שכתוב בריש פרק כ"ג דשבת קמ"ה ב' דהא תוספת יום הכיפורים כו'. ועל כרחך אין מניחין אותן לאכול עם חשיכה ליגע באיסור כרת, דהא גם שם לא אמרינן אלא תוספת דוקא, וכן עיקר. וכן הוא מסקנת התוספות [ראש השנה] שם, דאין צריך תוספת אלא ביום הכיפורים, כהרמב"ם. והוה שכתוב [שבת סוף יו, ב] ובית הלל זה הוא פתחלת כו'. ר"ל, דבי שקיעות הן, כמו שכתבו תוספות בשבת ל"ה א' ד"ה תרי, מהא דפסחים צ"ד א'. וכן הוא כדבריהם בברכות ב' ב' וכפירוש תוספות שם [ד"ה דילמא]: [2] שאין השמש. דקודם לכן אי אפשר, כמו שכתוב שם [שבת י"ז ב' במתניתין]. וכל זה דחיק לשיטת (ו)יש אומרים הנ"ל שצריך תוספת, אבל מתיחין מברעא כהרמב"ם ותוספות דאין צריך, וכמו שכתבתי לעיל [ס"ק ח]: [3] *] עד זמן. דאחר כך ג"כ לא אפשר, דבלאו הכי אסור: [4] שהוא שלשה. מהא דפסחים כנוצר לעיל [ס"ק ט] בתוספות [שבת שם] הנ"ל. וכל זה הוא לשיטת התוספות הנ"ל. אבל ליתא, דאם כן מעלות השחר עד הנץ, שוה כמן השקיעה עד צאת הכוכבים. ובאמת אינו כן, כמו שאכתוב (לעיל) [לקמן], וההוש מכחיש לכל רואה שמעלות השחר הוא שיעור גדול הרבה מאוד על צאת הכוכבים אחר השקיעה. ובמדיניות הנוטין לצפון, שעלות השחר מתחיל בקיץ בחצי הלילה, א"כ אין צאת הכוכבים כלל בקיץ, אלא דבין השמשות מתחיל מתחלת השקיעה תיכף עד הכסף [החתרות] [העליון והשוה לתחתון]. והוא ג' רביעי מיל באופק בכל ובזמן תקופת ניסן ותשרי, ובהתחלת השקיעה בין השמשות גמור, וכל מקום שהוזכר משתשקע החמה הוא בהתחלת השקיעה, וכן לענין תענית [תענית יב, א] כל תענית שלא שקעה כו', ובהתחלת השקיעה מיד

שאלו ציון השאל
הכנות כוונותיו
הולגה אמת שאלו ציון השאל
הוא ירושלים

אש"ל אברהם

משבצות זהב

מהלכות עירובין הלכה י"ג דאין לבוא לבית הספק, יע"ש, ומכאן משמע דאסמכתא דיעבד שרי, ולא אמרינן ביה ספיקו לחומרא, ומיהו יש חולקין שם, ועיין מהרש"א ד"ל ריש ביצה ג, ב ד"ה גמרא] וספיקא אסורה, ד"ל אסמכתא מוקצה משום הכי החמירו בספיקא. ואי"ה בסימן שצ"ג [משבצות זהב אות ה] וסימן תט"ו יבואר זה, וגם בפתיחה כוללת [ח"א אות כ"כא], וכאן אין להאריך:

ו ומותר. עיין מ"א. עיין סימן ר"ס אות ג'. עיין כסף משנה פרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י' בשם ה"ר אברהם בנו של הר"מ ז"ל [נרמח אברהם סימן יד] עירובי הלכות טרוד כו', ועדיין ז"ע. ועיין רש"י שבת ל"ד א' [ד"ה] עירובי חומות, אסמכתא, הביאומי לעיל [אות ד]: ז [הד"ק] "הגר". עיין מ"א. ג' פ"ס אמשטרם י"ג [לזיון בעטמו, וז"ל היות בהג"ה מי שקיבל שבת כו'. וצ"ח י"ב [במ"א] לאחר קבלת שבת אין מערבין וטומנין לדבר מזה, דגרע מזין השמשות, אמירה לעבו"ס אפשר קיל ומותר לדבר

מזה. וסימן ר"ס ג', [מ"א] אות נ"ד. ורש"ל בשבועה [סימן] מ"ו, עיין [מ"א] אות ו', זין השמשות מסמכתא קבלו כל ישראל שבת. ועיין סימן שמי"ב במ"א ז"ר עיין שבת זין השמשות במוצאי שבת. ובסעף ד' [אשל אברהם אות יב] יבואר א"ה מסימן ש"ג סעף ז': ה שצריך. עיין מ"א. יומא פ"א ז', ראש השנה ט' א' ותוספות ד"ה ורבי ישמעאל, ור"מ פרק א' מהלכות שבת עשור הלכה ו' וצמגיד משנה ולחם משנה. ובסימן מ"ח א"ה צ"ח רב"ה רב"ה ז' בשם רש"ל [בניאורו על] סמ"ג עשין ל"ב, למה לי [קרא] ע"י על שבת, קל וחומר מיום טוב, וי"ל דהוה אמנא מה הקב"ה לא שבת אלא בשביעי. ועיין צמגיד משנה פרק עשרים מהלכות שבת [סוף] הלכה י"ד, נראה שם דמקל וחומר אין עושין אפילו עשה, כי אם כיון חזי שיעור, לפי מה שכתב על קושית הרשב"א [ש"ח מ"א סימן טו], וכבר ביארנו זה פעמים רבות [סוף ההקדמה לפימה כוללת; שם מ"א אות י"א-י"ב], אם כן ז"ר קרא [ויקרא נג, לנ] חשבנו שכתבנו עשה הוה. והנה חוספת שבת ויום טוב משמע דבר מורה, והר"מ לא הזכיר כלל חוספת שבת ויום טוב, עיין [מ"מ] [כסף משנה] פרק ה' מהלכות שבת הלכה ג', [וס"א] [ופרק א'] מהלכות שבת עשור [מגיד משנה הלכה ו], וי"ל מפני קושיות התוספות ראש השנה ט' ע"א ד"ה ורבי עקיבא] אך אמרו [שבת לה, א] ספק חשיכה אין מדליקין הנרות, הא מעט קודם שרי, אלא לית חוספת שבת. ומשום הכי אמר אין מדליקין, אף דכל שכן הוא, לדיקא הא קודם זין השמשות שרי, דלית חוספת שבת. ורש"י [שבת] שם מוקד זה, [ד"ה] ספק, "כגון" זין השמשות, [וזה] אין מדליקין, כל שכן [וזה] ע"י עיין מ"א [ואשל אברהם] כאן [ס"ק] א'. ומשמע בזה א"ה [זין השמשות שבת] הא חוספת שבת לא, ופסקא מינה בסימן ש"ח [סעף א'] המנצל בחוספת שבת. ועיין סימן רנ"ג במ"א אות כ"ו ומה שכתבתי * ג' להר"מ [סוף] פרק ט' מהלכות טומאת מת, מ"ה ספק מן התורה שרי, י"ל חוספת שבת הוא זין השמשות והוה חוספת, ומשום הכי לא הזכיר זין חוספת שבת פרק ה' [מהלכות שבת], רק זין השמשות. ולדין ספק מן התורה אסור, וחוספת שבת מעט קודם. ומיהו מיום הכיפורים בענין, וודאי יום בעיני: **למ תלת ריבעי מ"א**. עיין מ"א. דמשבצות

רס"א סעף א בה י"א. כ"א צ"ח הס"ק ד' שבמג' (בניאורו ס"ק ו) וכתב בתשובה סימן מ"ו שהוא חפזי שא"י שאם לא כ"ו אז פ"ו כ"ו, כצ"ל

הגהות והע' [ב] בבהירות כדורה כחוד כאל"ל יהודי, וכן הוא נ"ב בש"ח מהר"י ווי משה סוף סימן [ג] בדפוס ר"ן דברי המחבר "לה" ובהמדרגה פראג ז"נו על דברי "להלכות הגר". וכ' רעק"א, יד אפר חיים, מקור חיים ו' זן חיים, וכן מו הטומאה, להלכות המשך דברי המ"א מהר"י ווייל המ"א [ד] אינו מוכן דכסין מיל אין [טו] זן הניה ל' ע"פ הנוסח מהרש"ל, ועיין ממהדורות פראג וכו"ה מקור חיים השק"ל, יד אפרים, ושלמן הט"ה [טז] תוקן ממהד' חקמ"ה, ועיין זה [יז] אפרים ושלמן [יח] נוסח ממהד' חקמ"ה, וכן הו' מהרש"ל, [יח] תוקן ממהד' חקמ"ה, וכו"ה נ' [יט] קטע זה נ' חקמ"ה בניו [כ] תוקן ע"פ אלעזר [כא] כוונתו דמהדורות ודיבונפארט של "מתחלת המו

באר היטב

מרוצה, רש"ל. ועיין מ"א [ס"ק ו] ועיין סימן שמי"ב: (ד) הגר. אפילו שלא במקום מזה, כיון שעוד היום גדול, [מ"א ס"ק ו]: (ה) ע"ה הקודש, והו' רביעיית עשה קודם אלא הוכנסים. ורוב פוסקים כתבו ז' שעות קודם הלילה

מחצית השקל

ראיה מסעף ד' דקבלת שבת חמיר מבין השמשות, ואפילו שבת במקום מצוה אסור, דהא אסור להטמין לצורך שבת או לערב לצורך מצוה. וזה דחי בכשיו, ניהו דחמיר מבין השמשות לענין בישראל בעצמו אסור לעשות שבות אפילו לצורך מצוה, מכל מקום בשבות דאמירה לגוי, דקיל משבות שעושה ישראל, בזה גם אחר קבלת שבת מותר לצורך מצוה: (פ"ח) שצריך כו'. מצות עשה דאורייתא. דלהרמב"ם [ראה מגיד משנה שביח עשור א, ו] דסבירא ליה דלא נאמר חוספת אלא לענין עניני ביום הכיפורים, אבל לא לענין מלאכה בין ביום הכיפורים ובין בשבת, לדידיה הוכיח הרב ב"י [עמוד צג ד"ה והרמב"ם] דעל כרחק סבירא ליה להרמב"ם דאפילו מדרבנן אין צריך להוסיף בשבת משום אסור מלאכה. וא"כ על כרחק המחבר פסק שצריך להוסיף, על כרחק צריך לומר דאפילו עשה מן התורה יש בו, כהפוסקים החולקים על הרמב"ם: (ס"ח ט) תלת ריבעי כו'. כמו רביעיית שעה כו' ובי"ח כתב וכו' וכן ראיתי כו' שפירשו מלאכה ב' שעות כו'. ונסתפקתי בטעם שיעור שתי שעות, דבגמרא [פסחים צד, א] איכא פלוגתא בשיעור מתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים, דאיכא דסבירא ליה דהוי מהלך ד' מיל, ואיכא דסבירא ליה דהוי מהלך ה' מיל. ובפוסקים איכא מחלוקת בשיעור מיל, דיש אומרים דשיעור מיל הוא רביעי שעה וחלק כ' משעה בשעות ההשוואה, דהיינו ח"י מינוטיין, או ששיעור מיל הוא ב' חומשי שעה, והוא כ"ד מינוטיין, וכמבואר מחלוקתם לקמן סימן תנ"ט [סעף ב] ומ"א ס"ק ג]. ואם כן י"ל דהני אנשי מעשה סבירא להו כמאן דאמר דמתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים הוא שיעור ה' מיל, וסבירא להו כמאן דאמר דשיעור מיל הוא רביעי שעה וחלק עשרים משעה, וא"כ ה' מיל עולה שעה ומחצה, וג' רביעי מיל לפניו ה' מיל הוא בין השמשות, עולה קרוב לרביעיית שעה, וקצת קודם בין השמשות צריך להוסיף מחול על הקודש, ועולה יחד קרוב לב' שעות, לכן פירשו ב' שעות קודם צאת הכוכבים. או משום דסבירא להו כמאן דאמר דמתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים הוא ד' מיל, אלא דסבירא להו כמאן דאמר דשיעור מיל הוא שני חומשי שעה, והיינו כ"ד מינוטיין, א"כ ד' מיל עולה שמונה חומשיין, שהם שעה ומחצה ועוד שש מינוטיין, וג' רביעי מיל לפניו הוא בין השמשות, והוא לפי זה ח"י מינוטיין, עולה יחד שעה ומחצה ועשרים וארבע מינוטיין, ומחסר משני שעות שבת שש מינוטיין, ולכן פירשו שני שעות לפני צאת הכוכבים מפני חוספת שבת: בכ"ז יום אחר שעותיו. דהיינו שעה זמנית לפי אורך היום, ולא שעות השוואה דבין שהיום ארוך או קצר השעות שוין לפי מה שחלקו השעה ל' חלקים דהיינו ס' מינוטיין, אבל שעה זמנית הוא לפי זמן, ובין שהיום ארוך או קצר בכל פעם אנו חושבים היום ל"י"ב שעה, וכן הלילה, אלא כשחיים ארוך השעה ארוכה, למשל אל היום ארוך ח"י

שאיין כן עירובי חצירות דליכא אסמכתא קיל, ע"ש: (פ"ח ו) ומותר כו'. הוה מצוה כו' טרוד ונחפו כו'. דהרמב"ם [שבת כו, י] סבירא ליה, ניהו דקיימא לן כרבי [שבת כו, ב] דלא גזרו על שבות בין השמשות, מכל מקום היינו דוקא במקום מצוה או שהוא טרוד ונחפו לאותו דבר, כדלקמן סימן שמי"ב. ועיין במ"א סוף סימן ש"ו [ס"ק ל]: וכתב רש"י בתשובה ריש סימן מ"ו, כצ"ל טו': נמצא שהיה מצטער בשבת. ר"ל, וזה נראה לכאורה שהוא מותר, דדומה לטרוד ונחפו, ואף על פי כן סיים ועוד לבי נוקפי כו': (פ"ק ו) להדליק כו'. דמ"א א"ה דאמרינן אינהו מיכ"כ כו'. והוא בחולין דף מ"ט ע"ב, מאי דקיימא לן חלב טהור שהוא נגד אבר שניקב ואותו נקב מטריף הבהמה, אמרינן דחלב טהור שכווננו סתום בעד הנקב וכשר, אבל חלב טמא אינו סתום. וחלב שעל הקיבה, יש מקום אחד ומבואר שם בגמרא שמוקדם, פליגי בני ארץ ישראל עם בני בבל, בני ארץ ישראל סבירא להו דהוא חלב טהור ואוכלים אותו, ובני בבל סבירא להו דהוא חלב טמא ואין אוכלים אותו. ומסקינן שם, דאפילו לבני בבל דאין אוכלים אותו דמחזיקין אותו לחלב טמא, מכל מקום בזה יש לו דין חלב טהור שיסתום הנקב, ובוה מודים בני בבל, דהא אינהו, היינו בני ארץ ישראל אוכלים אותו, אם כן לדידן בני בבל נקיל בזה שיסתום הנקב. ומהו הביא מהר"י ווייל דמיון מה לנדון דידן, כיון דבכמה מקומות עדיין הם עושים מלאכה, אם כן גם באותו מקום שקבלו שבת שאסורים במלאכה על ידי עצמם, על כל פני אמירה לגוי גם לגביהו שרי. אבל באמת אינו דמיון אמיתי, דהתם הטעם דחלב טהור סתום דהוא מיהדק, וחלב טמא אינו סתום דלא מיהדק, ועל זה מסיק הש"ס בחלב שעל הקיבה הנ"ל, כיון דבני ארץ ישראל אוכלים, על כרחק דמיהדק, וניהו דבני בבל לא אכלי, מכל מקום ודאי לא פליגי במציאות אם הוא מיהדק, אלא דבני בבל סבירא להו דלא מיהדק שפיר, או משום תותב, כמבואר שם, מהאי טעמא גם לבני בבל על כל פנים סתום, כיון דעל כל פנים מיהדק, וזה לא שייך כאן. ועיין במשנה למלך פרק (ג') [יג] מהלכות שגגות דין ה' בדי"ה מעתה אלך לי אהר המור כו': וזאת תאמר הא ב"אזו הכי שרי [בין] כמו שכתבתי סוף סימן רס"ג. ור"ל, וקשיא תרתי, חדא, דלא אצטריך מהר"י ווייל לטעמיה. ועוד, דמהר"י ווייל לא התיר כי אם אמירה לגוי, [ו] לפי מה שכתוב סוף סימן רס"ג מותר לומר אפילו לישראל שלא קיבל עדיין שבת: אב"ל בצבור כו'. ומהר"י ווייל מיירי בצבור: וזרע מבין השמשות כמו שכתבתי סעף ב'. והוא סברת מ"א עצמו, ואינו מוכרח בדברי מהר"י ווייל, ור"ל, כיון שחל עליהם שבת בעל כרחם, מסבירא ראו לומר דאפילו שבות דאמירה לגוי ולצורך מצוה מכל מקום אסור, אף על גב דבין השמשות כהאי גוונא מותר, מכל מקום בציבור כיון דבעל כרחם קבלו שבת, ולאחר קבלת שבת

זיורה דעה סימן ק"כ סעף ט"ו: (ג) שבת. וכן כל דבר שהוא הפסד מרובה, אף שאין צורך שבת. ולצורך מזה נמי מותר לומר לעבו"ס לעשות בין השמשות. וכן מותר לומר לעבו"ס זין השמשות להדליק נר יאר זייט, מאחר שהעולם זמנינו צו חשבין ליה כצורך גדול, דאין חילוק זין צורך גדול להפסד

הגהות והע' [ב] בבהירות כדורה כחוד כאל"ל יהודי, וכן הוא נ"ב בש"ח מהר"י ווי משה סוף סימן [ג] בדפוס ר"ן דברי המחבר "לה" ובהמדרגה פראג ז"נו על דברי "להלכות הגר". וכ' רעק"א, יד אפר חיים, מקור חיים ו' זן חיים, וכן מו הטומאה, להלכות המשך דברי המ"א מהר"י ווייל המ"א [ד] אינו מוכן דכסין מיל אין [טו] זן הניה ל' ע"פ הנוסח מהרש"ל, ועיין ממהדורות פראג וכו"ה מקור חיים השק"ל, יד אפרים, ושלמן הט"ה [טז] תוקן ממהד' חקמ"ה, ועיין זה [יז] אפרים ושלמן [יח] נוסח ממהד' חקמ"ה, וכן הו' מהרש"ל, [יח] תוקן ממהד' חקמ"ה, וכו"ה נ' [יט] קטע זה נ' חקמ"ה בניו [כ] תוקן ע"פ אלעזר [כא] כוונתו דמהדורות ודיבונפארט של "מתחלת המו

פרי מגדים
אש"א אברהם

וכ"ח שס [עמוד מט דבור לשון]: **ל' מפלג המנחה**. עיין מ"א, ועיין אומ
ט' בזה דלדלו לנהוג מוספת ז' שעות קודם לאלת הכוכבים לנסוק במלאכה:
יא אחר. עיין מ"א. עיין סימן רס"ג זמ"א [ס"ק] כ"ד וכו':

באר היטב

נריך להוסף, שהוא חלק י"ג, דומיא דשניעית דמוספת הוא שלשים יום, חלק י"ז משנה, דרכי משה [סוף אומ א] נצטט מהר"ם ט"ו, וכן כתב הצ"ח, עיין ע"מ
[עולת שנת ס"ק ג] ומ"א [ס"ק ט]:

מחצית השקף

בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה, ר"ל זמן ההקדמה נמשך שעה אחת, ואמרינן מנא הני מילי, ואמר רבי יהושע בן לוי דכתיב [במדבר כח, ז] ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, מדלא כתיב בערב, וכתיב בין הערבים, על כרחך ר"ל בין שני ערבים, דמחצות ואילך מתחיל השמש לנטות למערב, וזה נקרא ערב אחד, וסוף השקיעה הוא ערב שני, ואמרה התורה בין הערבים, חלקהו למה שהוא בין שני הערבים, ואז זמן התמיד. וכיון דמחצות עד הלילה הוא שש שעה, יצא ממנו שעה אחת שהיה ממשיך הקרב התמיד, נשאר ה' שעה, משום הכי יהיה ב' שעות ומחצה קודם שחיתת התמיד, וב' שעות ומחצה אחר הקרבה עד הלילה, ולכן הוא קרב בשמונה ומחצה כו', והיו ב' שעות ומחצה אחר חצות. ואי אמרת דחשבינן שעות זמניות אתי שפיר, אלא אי אמרת דחשבינן שעות ההשוואה, לא היה החלוק מיהו למשל אם היום ארוך ח' שעה, א"כ מחצות היום עד הלילה הוא ט' שעות, ואם התמיד נשטט בשמונה ומחצה א"כ לפני השחיטה יש ב' שעות ומחצה, ושעה אחת היה ממשיך ההקדמה, א"כ נשאר אחר ההקדמה עד הלילה ה' שעות ומחצה, והתורה אמרה חלקו, משמע שיהיה החלוק שוה לפני השחיטה עם אחר ההקדמה. אלא על כרחך צריך לומר שעה זמניות. וכן מוכח להיפך, כשהיום קצר. וכיון דלענין קרבן על כרחך חשבינן שעה זמניות, הוא הדין לענין תפלה, וסבירא ליה דהוא הדין לענין שבת. אף על גב דתירוץ רבי יהושע בן לוי נדחה שם בגמרא, מכל מקום ילפינן מיהו שיעור השעה, דבזה לא פליגי: **ותוספת שבת ב' שעות** צ"ב הקודם כו'. וכל מה שהביא מ"א דברי מהר"ל אין כוונתו כי אם לסוף דבריו, שכתב ותוספת שבת ב' שעות כו', וזה סיוע לזקנים ואנשי מעשה שכתב הב"ח שמקדימים ב' שעות: ומשמע דחשבינן עד צאת הכוכבים שפיר כו' ועיין מה שכתבתי סימן רל"ג. ר"ל, דיש אומרים דחשבינן עד שקיעת החמה, ולדעת זה לא יבא החשבון של ב' שעות על נכון. מה שאין כן אי חשבינן עד צאת הכוכבים, בא חשבון ב' שעות מכון, כמו שבארתי לעיל בדעת הב"ח: (פ"ק י) **מפלג כו'**. קודם תחילת השקיעה. בא ליישב מאי בא רמ"א ה"ל ה"ל ה"ל ה"ל דברי המחבר שכתב שמתחלת השקיעה. על זה כתב דמפלג המנחה הוא מעט מוקדם לתחלת השקיעה. ובאמת גם המחבר מודה דיוכל להוסיף מפלג המנחה, ולא דק בדבר מועט שבין פלג המנחה ובין תחלת השקיעה, וראיה, דהמחבר גופיה כתב בסיומן רס"ג סעיף ד' דיוכל להוסיף מפלג המנחה, ולכן מהאי טעמא גם רמ"א פה לא כתב בלשון יש אומרים דיוכל להקדים להוסיף מפלג המנחה, דהא גם המחבר מודה: בקירוב והאמת הוא, כצ"ל. ר"ל, כל מקום שכתבו בעלי החשבונות על חשבון שהו בקירוב, ר"ל שאינו מכון, אלא מעט יותר או פחות, ובמנחה כהן כתב ד' מאות אמה בקירוב, על זה כתב מ"א והאמת הוא, ר"ל החשבון האמתי ומצומצם: **חלק עשרים מן השעה**. ר"ל, משעות השוואה, שהן ס' מינוטיין, וחלק עשרים הוא ג' מינוטיין, והיינו לדעת המחבר דסבירא ליה דמתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים הוא שיעור ד' מיל, וסבירא ליה שיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק עשרים משעה, כמבואר סימן תנ"ט [סעיף ב]. היינו שיעור מיל ח"י מינוטיין, א"כ ד' מיל הן ע"ב מינוטיין, שהוא שעה ור"ב מינוטיין, ומפלג המנחה עד צאת הכוכבים הוא שעה ורביע, ועולה ע"ה מינוטיין. אם כן פלג המנחה מוקדם לתחלת השקיעה ג' מינוטיין, היינו חלק עשרים מן השעה כנתבאר לעיל: **ש"ג אמה ושלישי**. כיון דשיעור מיל שהוא אלפים אמה יוכל לילך משך רביע שעה וחלק כ', שהוא ח"י מינוטיין, א"כ ג' מינוטיין הם חלק ששית מן ח"י מינוטיין, אם ילך בח"י מינוטיין אלפים אמה, ילך בג' מינוטיין שהוא חלק ששת, חלק ששית מן ב' אלפים, והיינו של"ג אמה ושלישי. כיצד, טול מן הב' אלפים ח"י מאות, הששית מהן הוא ג' מאות, נשאר מן ב' אלפים לחלק ב' מאות, קח משני מאות ק"פ אמה וחלקו לו' חלקים, יהיה חלק ששית ממנו שלשים אמה. ועדיין נשארו מאלפים עשרים אמה, ומן ח"י אמה חלק ששית ג' אמה, נשארו שני אמות לחלק, חלק ששית

דביושי שרד

לאלת הכוכבים: (י) שם סק"י ובאמת הוא חלק עשרים מן השעה והוא אינו אלא כרי מהלך, כ"ל: (י) שם כיון דיש אומרים דחשבינן. היינו כס"ק הקודם, ולדיוק הוא זמן המוספת קודם פלג המנחה, דהא לדיעה זו הוא התחלת המוספת אלף ומ"ק אמה קודם תחלת השקיעה: (י) שם דחשבינן מתחלת השקיעה לבתחילה יש להחמיר כו', כצ"ל: (טו) שם סק"יא

אוצר מפרשים

וסבירא ליה דהתוספתא סוף סוכה שמביא במרדכי כו', כצ"ל. הנה און ספרים לפני, וכמדומה דהמרדכי מדמה עינית נכרו לאחר מקיעה שלשית, ועל זה הקשה דמוכח בצרייתא שהלוקו נגזר לאחר מקיעה שלשית, ועל זה מירך המג"א דכוונתו מקיעה ג' שנאמר דהיינו אחרי שש מקיעות, שאז שזנת, כמדומה שם נצטט דף ל"ה [ע"ז]:

(שם ס"ק י) והאמת הוא, כצ"ל. ר"ל, שבאמת אין מפלג המנחה עד שקיעת החמה, דהיינו תחלת השקיעה, רק חלק כ': (שם) דחשבינן מתחילת השקיעה לבתחילה יש להחמיר כו', כצ"ל: (שם ס"ק יא) וסבירא ליה דהתוספתא סוף סוכה שמביא כו', כצ"ל: (שם) שהביא ראיה מהולכת שופר כו', כצ"ל:

הלכות שבת סימן רסא

לג. באר הגוזה

להוסיף מחל (ה) על הקדש, הו'מן תוספת זה הוא (כ) * מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ ה המיין שם. עד זמן בין השמשות, והזמן הזה * שהוא שלשת מילין ורביעי, (כא) רצה לעשותו כלו תוספת, עושה.

באר היטב

ב (ה) על הקדש. והי מצות עשה דאורוקא:

באר הלכה

דראש השנה ט' (ע"א) ויוםא פ"א (ע"ב), וכן בשלחו עירוב לקמן בסיון רצ"ג סע"ף ב' סתם קניש אוקרים הנה. ודע דלענין זמן בערב שבת אין נפקא מנה כל קף דלשניהם מתחיל האסור מלאכה אחר שקיעת החמה ולא קדם, ואדברה להג"א לשיטתו חמיר יותר דלדוידה שפוסק כשיטת הגאונים חפך משמשקע החמה דהיינו משעה שנכסה החמה (לענינו) (מענינו) הוא בכלל בין השמשות ויש בזה ספק אסור סקילה, מה שאין כן תוספת שבת אין בה כי אם עשה בעלמא, וגם תלמי ברענונו בזמן שלשה מילין שאחר השקיעה כבאר בשלחו עירוב. ודע עוד דמדרבנן אפלו לתרמכ"ם מצוה להוסיף מעט מחל על הקדש וכדמשמע פשוטה דלשנא דהרב המגיד שהובא בבית יוסף. ומה שהקשה בבית יוסף דאם כן לא היה לו לתרמכ"ם לתשמיט דין זה דהוספה, באמת כבר קללו כמה שהביא דין התקיעות שהיו חוקעין ערב שבת פקדו ה' (ה"ח) (ננסת הגזילה (הנכ"ח) בשם הרא"ח (כ"ח)), וכן כבאר בגמרא הג"א דאפלו לתרמכ"ם מצוה להוסיף מחל על הקדש מהא דתקיעות הג"ל, (ולאוקרה נראה דגם במוצאי שבת מצוה לכלי צלמא להוסיף מחל על הקדש מעט דאפוקי שבטא לא גריצא מעילי, אלא דלתרמכ"ם יהיה זה מדרבנן ולשאר פוסקים מדאורוקא), ולפי זה מעט קום השקיעה, נאלו להשלחו עירוב לא מחייבין כלל קום השקיעה, ובאמת לשיטת הגאונים דקומי כשיטת הג"א לענין בין השמשות וכמו שנתבאר לקמיה (ד"ה מתחילת השקיעה) אם יקברו כדעת הר"י (ויטא ב:) ושאר הרשונים שעירוב תוספת, הא דתנן (י"ג) בית הלל ממירין עם השמש על קרחן לאו זנאק עם השמש משם אלא מעט קום משום תוספת, והנהי בזה לדוידה חפשא דאורוקא: * מתחילת השקיעה. טעם לכל זה דהנה בפסחים צ"ד (ע"א) איתא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שיעור ארבעה מילין, ובשבת (ל"ז) (ע"ב) ל"ה (ע"א) איתא דמשקיעת החמה מתחיל בין השמשות (לרבה אלא דרבי יהודה דפקינן כוותיה), ואמר שם דמשוך בין השמשות תלתא רבעי מיל (ואמר כן הני לילה, ואמרין שם דשלשה כוכבים בינונים הני לילה, אם כן קשה אהדין. ועל כן תרין רבנו תם (חוס' לה' ד"ה תרי חילוי) וסייעו לחלק בין שקיעת החמה דפסחים לשקיעת החמה שבשבת שם. והיה דפסחים הוא התחלת השקיעה

משנה ברורה

לקמן בסיון רצ"ג סע"ף ב' ע"ג שם. ואין על הזמן הזה לא לא ולא ברת (י) כי אם מצות עשה מן התורה וזלפינו (בגמרא ראש השנה ט' (ע"א)) מדקתיב ביום הכפורים ונעניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, מערב עד ערב השבתו שבחכם' ואמרין יכול בתשעה מתעניין, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשף, תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום כדי להוסיף מחל על הקדש, וגם ביציאתו מוסיף מדקתיב 'מערב עד ערב', ומדקתיב 'תשבתו שבחכם' לסיני דכל מקום שנאמר שבת כמו שבת יום טוב גם כן צריך להוסיף ולשבת ממלאכה. והמן תוספת הוא על קרחן קדם בין השמשות, דבכין השמשות הוא ספק שמה הוא לילה ותיב עליה אשם תלוי, ולא צריך קרא לאוסופי: (כ) מתחילת השקיעה. הוא דעת רבנו תם (שבת לה' חוס' ד"ה תרי חילוי) וסייעו דבבבא להו דשתי שקיעות הן, מתחילה חסית החמה מענינו ושוקעת והוא הנקרא תחלת השקיעה, ושהיה כדי שלשה מילין ורביעי מיל ועדין יום הוא, ומאז והלאה מתחיל השקיעה שניה שאז מתחיל להשקע האור לגמרי והוא נקרא סוף השקיעה, ונמשך זמנה כדי שיעור ממחל שלשת רבעי מיל שהוא ארץ ומש מאות אמה והוא בין השמשות, ואחר כך יוצאין שלשה כוכבים בינונים שהם סימן ללילה, ונמצא שלדעתו מתחלת השקיעה עד צאת הכוכבים (י"ח) היא ארבעת מילין. וענין מה שכתבנו בסמוך (ס"ק כג) דהרבה פוסקים חולקין על זה וסבירא להו דמידי שנתכסה החמה מענינו הוא בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה: (כא) רצה לעשותו וכו'. הנינו על ד"י דבר

משקיעת גוף השמש כשנכסה מענינו, ומאז עד צאת הכוכבים ארבעה מילין. ומשמשקע החמה שבשבת שם הוא סוף השקיעה, שהוא כשנשקע עם אור השמש מרב הרגיע לבר לצד המערב, ומאז מתחיל בין השמשות שהיא שלשת רבעי מיל קום צאת הכוכבים, ומהתחלת השקיעה שהוא שקיעת גוף השמש עד סוף השקיעה הג"ל הוא יום, והוא משך שלשה מילין ורביעי, ואז הוא זמן תוספת שבת וכמו בשלחו עירוב, ובין בלם המה ארבעה מילין ועד ארבעה מילין מהתחלת השקיעה לא הוי לילה ודאי. וזה שיטת רבנו תם וסייעו, וענין לקמן בסיון של"א סע"ף ה' בגמרא אברהם (ס"ב) משמע שם שדעתו להלכה כשיטה זו. אבל הג"א ז"ל חולק על שיטה זו והאריך בכמה ראיות דשקיעת החמה שבשבת לענין בין השמשות הוא גם כן התחלת השקיעה כמו שקיעת החמה שבפסחים שם, ומיד אחר שקיעת גוף השמש מתחיל בין השמשות אלא דרבי יהודה דפסק רבי יוחנן כוותיה לחקרא בשבת שם (לה), ומשך זמן בין השמשות הוא שלשת רבעי מיל, וקומי הג"ל תרין חלקין בין צאת הכוכבים דפסחים, וצאת הכוכבים דשבת הוא זמן של לילה וקומי הג"א ארבעה מילין אחר התחלת השקיעה. ואף על גב שצוה לענינים שמשוך בין השמשות שהוא עד צאת הכוכבים הוא הרבה יותר משלשת רבעי מיל, הוא כמו שכתב הג"א בבאורו שיעור הגמרא נאמר רק על אפק בקל או ארץ ישאל ובמדינותינו שיעורו יותר לצפון מתארך יותר, ולכן לענין סוף בין השמשות אין לנו משך זמן מסים מן הגמרא על אפק שלנו ורק מלי לפי הראות מתי הוא שלשה כוכבים בינונים אבל לא גדולים, ולפי שאין אנו בקיאים איהו בינונים צריך להמתין עד קטנים כמו שכתוב סימן רצ"ג וענין שם מה שכתבנו עוד בענין זה ולשיטת הג"א הג"ל מיד אחר שקיעת גוף השמש מעל הארץ הוא בין השמשות גמור, ובג"ל. ובאמת שיטתו זאת לא תרשה היא דכבר הסכים כן בתשובת מהר"ם אלושקר סימן צ"ד דמיד אחר שקיעת גוף השמש הוי בין השמשות גמור, והביא שם שכן כתבו בפרוש הגאונים הראשונים בתשובותיהם (מההו רבנו שירא גאון ורב האי גאון ורבנו נסים גאון, גם הרב רבי אברהם החסיד בנו של הרמב"ם ז"ל, גם כתב שם שכן משמע מהר"ף (טו) והרמב"ם (מרי' חוב פיה' רש"י לה' ד"ה חבל) ע"ג שם, והביאו הש"ך להלכה ביונה דעה סימן רס"ו סע"ף קטן י"א לענין מילת בין השמשות. וענין עוד בפרוש מהר"ב"ח על פרק ב' מהלכות קדוש החדש לתרמכ"ם בדבור המתחיל כלל (העולה) (הקרבן) שכתב גם כן שמהר"ף והרמב"ם משמע דסבירא להו דמהתחלת השקיעה (דהיינו שהחמה נתכסה מענינו) הוי בין השמשות, וגם מהר"ם מפרגא בחדושי על שבת (ע"ט) פרש גם כן ממש כשיטת הג"א הג"ל, וגם הרא"ח (תשובה ס"ב) סבירא ליה כן דתקף כשנשקע גוף השמש והנכסה מענינו מתחיל זמן בין השמשות. ענין ההיות מרדכי בפרק ב' דשבת (ע"ט) וגם בספר סדר זמנים האריך ופסק הלכה למעשה כהג"א ז"ל דמיד אחר התחלת השקיעה הוי בין השמשות. והנה למעשה בורא צריך לזהר כדעת הג"א והרבה מן הראשונים והפוסקים הג"ל, דמיד אחר התחלת השקיעה הנינו משעה שהחמה נתכסה מענינו הוא אסור גמור שלא לעשות מלאכה, וחס ושלום להקל בזה והוא ספק אסור סקילה לדעת כל הני רבנות הג"ל (ובפרש' בינוני שאין העולם בקיאים בזמן בין השמשות ובאפן זה לכלי צלמא יש להחמיר לפרש ממלאכה מתחלת השקיעה כדאיתא בגמרא (לה) והובא בשלחו עירוב סע"ף ג', ולא זנאק לענין שבת שלשת רבעי מיל קום התחלת השקיעה והובאו דבריו באגדה (פ"ב אה מט) ובמדרש (בהנהו) פרק ב' דשבת (ס"ח תנח), וענין בב"ח (ס"ב) שהאריך בזה ודעתו שיש לזהר להתחלה לנהג כשיטת הראים ע"ג שם, והביא שכן היה מנהג הקהלות מאז, וענין בגמרא אברהם (ס"ב) שהביא גם כן את דברי הב"ח ומשמע מנהי שקיעת חשש ד'דברי הב"ח נאך דמעקר הדין סבירא ליה למגן אברהם כשיטת רבנו תם כדמוכח לקמן סימן של"א סע"ף ה' (ס"ב) כמה שכתב שם לענין מילה ע"ג שם). אכן הג"א דחה שיטת הראים הג"ל, וענין בספר סדר זמנים מה שכתב בפרוש דברי הראים, ומכל מקום להתחלה בודאי טוב לחש לדברי הראים ולהקדים מעט יותר בהדלקת הנרות כדי לצאת גם שיטתו וכמו שכתבתי במשנה ברורה סע"ף קטן כ"ג, וכמו שכתב הב"ח שפן היה מנהג הקהלות מאז:

76 * שהוא שלשת מילין ורביעי. ע"ג בפרי מגדים (א"א ס"ט) דהארבעה מילין הם שעות שוות ולא זמניות, אם כן לפי זה אפלו בתקופת המזג גם כן השעור הזה.

שער הציור

ב (י) ר"ן (ויטא ב: ד"ה תוספת יז): (יח) ויש עוד זמן מועט לרבי יוסי עד צאת השלשה כוכבים, דהא לדוידה אחר השלמת השלשת רבעי מיל עדין בין כבאור הלכה ר"ה

זין את החמין (בין השמשות ו שהוא טרוד נו יהודי להדליק ים (יט) שצריך

גדול דאין חלוק בין (י) וצ"ח סימן שמי"ב גדול:

לערוכי תחומין כן כתב העולה ותי דעות האלו שכותב דלדעה בדבר השוה ות [ענין בסיון ויטא לז דאפלו שקטוב בסיון נזו לקוח סימן ערוב, וענין שם ארץ משערו הן ווסף הכל כמו ל: פטיי הדין מאלו דקחשיב ו:א לרבי מצוה (יא) ומגריבין. וכו' שם. ומכל בין השמשות (ב) סימן שצ"ג. וד פטיי דינים הודי הוא בכלל מצוה ויבדלקמן - אזיל לשיטתו נופא אסור על ערך שבת, וענין זה. אף שאינה יבמשנה ברורה שאם לא יהיה אינו יהודי בין זום ערך בשבת ול שרי שבוחין ית ביה מעשה, זיק נר יארצית נד פאן לשונו , (יז) אבל חצי ל קבלו עליהן יצעשה מלאכה, ר לקמן בסע"ף במקום מצוה, במקום מצוה, הקבלה נשבת א ירצה לקבל, זה לו מלאכה, יאתו וכדאיתא

שער הציור - חלק ב
יז וצ"ח סימן שמי"ב

רצה לעשות ממנו מקצת, עושה, ובלבד שיוסיף (כב) * איזה זמן שיהיה ודאי יום מחל על הקדש. * וישעור זמן בין השמשות הוא (כג) שלשת רבעי מיל שהם מהלך (ו) אלה וחמש מאות אמות (כד) * קדם

באר היטב

(1) אלה וחמש מאות. והוא כמו רביעית שעה קדם צאת הכוכבים. ורב פוסקים כתבו שמי שעות קדם הלילה צריך להוסיף שהוא חלק י"ב. וזמני דשביעית דתוספת

באר הגויה

אמנם בספר מנחת כהן (מכאן השמש מאמר ב ט) דעתו להלכה דאפילו לשיטת רבנו תם הארבעה מילין הם זמניות ובימי הקיץ מאריך יותר, ולא נאמר דברי הגמרא (פסחים דה) רק בזמן ניסן ותשרי שהימים והלילות שווין, מה שאין כן בשאר ימים משמנה הענין לפי הזמן, ואף למעשה מסיק שם שאין לסמוך על סבארו זו רק להתמיר וכוונתו במוצאי שבת ולא להקל, וכן משמע ממה שכתב המגן אברהם (סק"ט) בשם מהר"ל (תשו"ס סי' קכ"ג) דלענין קבלת שבת פשיטא דאוליין בכל יום אחר שעומדין נרצונו לומר שמתחילת הזמן דמעמוד השחר עד צאת הכוכבים, שכתובו נקלל הזמן דארבעה מילין גם כן אחר שעומדין, וכן הוא גם דעת הגר"א בבאורו דכל שעומדין הגמרא בין דארבעה מילין שחא עד צאת כל הכוכבים לשיטתו, ובין דשלשת רבעי מיל שהיא זמן בין השמשות, הכל הוא בזמן ניסן ותשרי מה שאין כן בזמן אחר משמנה לפי הזמן, ובימי הקיץ הבין השמשות מאריך הרבה יותר. וכן כתב הגר"א עוד דשעומדין הגמרא לא נאמר רק באפק בכל אכל במדינותינו שנוטין לצד צפון הבין השמשות מאריך תמיד יותר. וכן כתב ספר מנחת כהן, ומי הוא בזמנו שייכל לכוון הזמן בצמצומו, על כן במוצאי שבת יש לזהר מאד אפילו לדעת הגאונים והגר"א שלא תצטרף הבין השמשות מאריך הרבה יותר. וכן כתב הגר"א עוד דשעומדין הגמרא הנאמר בגמרא בקמה מקומות ובכרכות ב' עמוד א' ופסחים ב' עמוד א' ומגלה כ' עמוד ב', וקדם לכן לא הני לילה ודאי, וסימן זה שיהי בכל מקום ובכל זמן, אך מפני שאין אנו בקיאים בבינונים צריך קטנים וקדולמיה, וענין בסימן רמ"א (כיהיל דיה שירא) מה שכתבנו אודות הכסף העליון ושהו למתחיל מה ששנה גם כן לענין מוצאי שבת. ולדעת רבנו תם צריך להמיר במוצאי שבת מלשעות מלאכה עד זמן ארבעה מילין שהיא על כל פנים שעה וחמש מעת החלה השקיעה שלדעתו אז זמן יציאת שלשה כוכבים בינונים, ונכון לכתחלה יציאת דעת רבנו תם וכל הני רבנותא המחזיקים בשיטתו שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת עד שישלם השעור דארבעה מילין, וענין מה שכתבנו לקמן בסימן רצ"ג בבאור הלכה דבור המתחיל עד בסוף הדבור מה שכתבנו שם. ולענין שעות זמניות בימים הארוכים נראה דאם רואה שהכסף העליון נשנה לתחתון דהיינו שנשעק האדם מן כל כפת הרקיע בצד המערבי ויש גם כן שלשה כוכבים, אין צורך להחמיר להקמין על שעות זמניות בימים הארוכים אפילו לדעת רבנו תם. והוא אלו שני הסימנים גם כן נאמר בגמרא (שבת ל"ה) על זמן הלילה, ואיתא גם כן שם בגמרא (ע"א) דאכתי הנה מסתכל על ספגא דהכסף עין שם בגמרא, ומשמע דבסימן זה לבד היה מסתפק, והיה דאין אני בקיאיין כל כך במוקדם על כל פנים בהצטרף גם כן סימן הכוכבים כנודאי שוב אין לנו להחמיר יותר, ומוטב לנו לומר שאין אנו בקיאיין בהשבון האפקים שמשמנה התמה במהילוכותיה לפי המקום והזמן ועל כן אין אנו יודעין היטב

משנה ברורה

שהוא מקבלו עליו לשם תוספת שבת או על ידי אמירת קרבו וקדולמין בסעוף ד'. ואם מהני לזה קבלה בלבד ציין לקמן בסימן תר"ח סעיף ג' בהג"ה ובמשנה ברורה שם (סי"ק טו). וענין לקמן בסי"ג סעיף י' בהג"ה דמהניגו שהאשה המדלקת נרות לשבת היא מקבלת שבת בהדלקה זו: (כב) איזה זמן, ולא סגי בהוספה כל שהוא אלא שצריך קצת יותר. ושעור התוספת עם בין השמשות ביחד (יט) עולה כמעט חצי שעה, וענין בבאור הלכה (ד"ה איזה זמן): (כג) שישלש רבעי מיל. והוא (ס) לערך רבע שעה. והנה השלשון צרוף והכירי בסעוף זה דעת רבנו תם (לה. חוסי"ד ה"ה חרי מילח) וסיעתו, אכל הרבה מהראשונים סבירא להו וגם הגר"א הסכים לשיטתם דבין השמשות מתחיל מתוך אחר תחלת השקיעה הינו משעה שהתמה נתפסה מעינינו, ונמשך זמנו כדי שלשת רבעי מיל, ואחר כך בסמוך לו יוצאין השלשה כוכבים בינונים והוא לילה מן התורה לכל דבר. ולפי זה יש לזהר מאד שלא לעשות מלאכה אחר שהתמה נתפסה מעינינו, ואפילו מלאכת מצוה כגון הדלקת הנרות לסעודה שבה גם כן לזהר מאד לגמור הדלקתם קדם שהשקיע החמה, ולאחר כן הוא בכלל בין השמשות, וענין לעיל בסעוף קטן ו'. ולכתחלה אין להמתין עד הרגע האחרון רק יקדים הדלקתם משעה שהשמש בראשי האילנות קדולמין, ומי שמתמיר על עצמו ופורש עצמו ממלאכה חצי שעה או על כל פנים שליש שעה קדם שקיעה אשרי לו, והוא יוצא בזה (כ"ג) ד"ה שיטת כל הראשונים. ולענין מוצאי שבת ענין בבאור הלכה (ד"ה שהוא) שבארנו בשם הפוסקים דלכלי יצאקא דשלשת רבעי מיל משמנה לפי הזמן והמקום, ולא נאמר זה בגמרא אלא באפק בכל ובזמן ניסן ותשרי שהימים והלילות שווין, ובמקומותינו שנוטה לצד צפון העולם מתאריך הרבה יותר, על כן יש לזהר מאד שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת אף שנתאחר זמן רב אחר השקיעה עד שיראו שלשה כוכבים קטנים וקדולמין בסימן רצ"ג סעיף ב', וענין שם במשנה ברורה ובאור הלכה: (כד) קדם הצי"ה. לילה נקרא מן התורה

שבחו הארבעה מילין שהוא רק סימן אחר ויש לנו במה לתלות, משאמר שאנו טועין באלו השני סימנים: L

* איזה זמן. ענין במשנה ברורה (סי' כב) שכתבנו דלא סגי נכו', כן כתב הרא"ש בכיבאי פרק המביא והובא בבית יוסף (ד"ה חומנו). וכתבו הפוסקים דלא איתברר שעורו מן הגמרא, ונראה דעל כל פנים הוא פחות מקדי שלשת רבעי מיל נדאי לאו הכי ישרא קושית תוספת בראש השנה דף ט' עמוד א' דבור המתחיל ורבי צדקא כמה שהקשו מהא דאיתא בשבת ספק דאיתא שם: ולכן סממתי במשנה ברורה כהתי אדם:

* ושעור זמן בין השמשות וכו'. הנה בשבת ל"ה (ע"א) אמרין הלכה קרבי יהודה לענין שבת, והלכה קרבי יוסי לענין תרומה והוא הדין לענין מוצאי שבת כמו שכתבו הפוסקים. ונקאורה יש לענין, כיון דטעמו דרבי יוחנן שפסק כן הוא משום ספקא דמקובל שם בגמרא, אפשר דלא מחמירין רק לענין דאורוקא דספקו לחמרא, אבל לענין כל השביתות אפילו אם נסבר דגורו עליהו בין השמשות הוא רק בבין השמשות דרבי יוסי. אמנם מסתימת לשון השלשון צרוף משמע דקאי גם על הא דרבי א' דמיירי בשביתות שהם דרפנו, וכן מוכח מהמקום שם בגמרא, אפשר דלא מחמירין רק לענין דאורוקא וכו' עין שם בסוף דבריהם, וכן מוכח מהמקום שכתב הפרק ה' מהלכות שבת הלכה ד' משמשע החמה הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום, ובפרק כ"ד הלכה י' בענין השביתות כתב סתם בין השמשות, הרי מפרש שמשקיעת החמה שהוא בין השמשות דרבי יהודה אסור השביתות האמורים בבין השמשות, ואמנם בדבר דאוליין ביה לקלא בבין השמשות ותליין שהוא לילה כגון לענין תענית יחיד וענין ברא"ש פרק כמה מדליקין סימן (כ"ד) [כ"ג], ובסימן תקס"ב סעיף א' בבאור הגר"א שם, משמע מדברי הרא"ש וכן הוא גם כן בחדושי הרשב"א (ד"ה אמר רבה) בשם רבנו יונה שהוא אפילו בבין השמשות דרבי יהודה, ולפי זה לענין ספירת העמר לדעת המקילין בבין השמשות בסימן תפ"ט (סעיפים ב-ג) יהיה מתר אפילו בבין השמשות דרבי יהודה, וכן לענין שבות בין השמשות לצורך מצוה דקמא לו בסימן שמ"ב דלא גזרו עליה, ולדעת האחרונים שסוברין שם שהוא אפילו במוצאי שבת יהיה גם כן מתר לפי זה גם בבין השמשות דרבי יהודה, ולפי זה לענין שבות בין השמשות דקמא לן דלחמרא הלכה קרבי יוסי, ואם כן לדידיה לא הני אפילו ספק לילה קדם לכו, ותרי קלי לא מקילינן לומר דספקא מתר והלכה קרבי יהודה, דגם זה הוא ספק, אם כן אפשר בענינו גם כן לענין שבות במוצאי שבת או לענין ספירה גם כן לא מקילינן משום ספקא דרפנו, כיון דרבי יוסי אפילו ספקא לא הני:

* קדם הצי"ה. לילה נקרא מן התורה לכל דבר משיראו השלשה כוכבים בינונים, ומפני שאין אנו בקיאיין בין גדולים לבינונים על כן צריך לפרש ממלאכה אפילו לדעת רבנו תם (לה. חוסי"ד ה"ה חרי מילח) שלשת רבעי מיל קדם שיתראו שום כוכבים, וכן כתב המנחת כהן (מכאן השמש מאמר ב פ"ה) ופשוטו, ועל לפי מה שדורש שנשמנה השעור דארבעה מילין לפי האפק והזמן וכמו שכתבנו לעיל, ובמדינותינו גדולות להראות הכוכבים קדם השלמת השעור דארבעה מילין, לא יוכל לעשות מלאכה בערב שבת עד השלמת הזמן המבאר בשלחן ערוך אפילו לדעת רבנו תם, כי כבר חשף היום באותו הזמן והוא לילה או על כל פנים ספק לילה, אלא יפרש

שער הצי"ן

(ט) חיי אדם (ח"ב כלל ה ס"א): (כ) מגן אברהם (סקי"ט). ולדעת החק יעקב בסימן תנ"ט (סק"י) ודלעת הגר"א שם הוא מעט יותר: (כ"ג) הרינו אפילו לשיטת רבי

הלילה. הגה: ואם ר' (ב"ש) בשם תוספות פרק ה ידליק בעוד שהשם הקורה מבעוד יום. ד האחר (כ"ה) עניית דהוא קבלה לשבת

הוא שלשים יום, חלק י"ב ו (ס"ב). ענין עולת תמיד (סק"י) ו והוא הדין דאסור לקנס לפרו המדולה (חכ"י) ובחשבות חכ וזהו לומר מומרו, ולכן צו בסימן רס"ג סעיף י'. ועתה ועושוין כל מלאכות עד פרו

דהפולגא שמדקדקי על אחר ג

לכל דבר משיראו ש' (כ"ה) הירשות עליו השבת קדם פלג נקרא שעה ורביע קדם שעות זמניות דהיינו ב' חלקים, וחלק ורביע ק' (סק"ד) דיש דעות בין השקיעה או קדם צאת על עצמו לשם תוספת להחמיר שלא לעשות מ' הגאות הגבוהים: (כז) שעות שהולך בטוב כי יכול לסמוך עליו (ברכי ברכו. משום דהוא ה פורשין אז ממלאכה ו שקבל עליו קדשת שב שגרו תז"ל לשבת (כ"ג) ברחיצה בחמין (כ"ג) ו להשמיצנה דאפילו אותן תצרות והטקנה (כ"ד) דהו שהוא לצורך מצוה אפ' עליו שבת כפרוש אף מבין השמשות בלי 2 השמשות הנז"ל לענין הוא במקום שאין שם: כבר שבת בבין השמשות שקבת בסימן רס"ג סעי (ד"ה אין מעריכו) בשם הר"ג לא תמיר מבין השמשות השמשות (ט) כל שהוא קבלה. וכתב המגן אבן בין השמשות, והשעם ו קהיום מדי שאומרים מ' חמ"ס (ד"ן אימת מתחיל א'

ד (כ"ג) ברכות כ"ז (ע"ב): כ)

קונטרס
כי בא השמש

ובו יבוארו בס"ד שיטות רבותינו התנאים והאמוראים
 הראשונים והאחרונים ומרן השלחן ערוך
 בעניני קביעת זמני בין השמשות וצאת הכוכבים

ונלוה אליו

קונטרס
תוספת שבת

בדיני תוספת מחול על הקודש
 ובירור וחיזוק שיטתו של שר התורה פוסק הדור
 מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל
 בענינים אלו

סדרתי וערכתי בחדר ה' עלי
דוד יוסף

בן לאאמור"ר מרן זצוק"ל
 ראש בית המדרש "יחווה דעת"
 וחבר מועצת חכמי התורה

הוצאת המכון להנצחת מרן
 רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

סיון תשע"ז

פרק יב

אם שיעור זמן בין השמשות הוא בשעות זמניות או בשעות שוות

ד הנה המהרי"ל בתשובה (סימן קנב ובדפוס"ח סימן קסג) כתב, דאזלינן בכל יום אחר שעותיו. והביאו המגן אברהם (סימן רסא סק"ט), וכתבו הפרי מגדים (שם אשל אברהם סק"ט) והמחצית השקל (שם סק"ט) לבאר, דהיינו בשעות זמניות, ומכל מקום כתב הפרי מגדים דהיינו לענין הקדמת קבלת שבת קודם הלילה, (שמבואר שם דשפיר דמי להקדים לקבל שבת שתי שעות קודם צאת הכוכבים), אבל זמן תוספת שבת המוזכר כאן מתחלת שקיעה לא ישתנה. ומבואר דסבירא ליה להפרי מגדים דזמן תוספת שבת המבואר בשלחן ערוך, שהוא מתחלת שקיעת החמה (והוא אליבא דשיטת רבינו תם) הוא בשעות שוות, ובין בקיץ ובין בחורף זמן צאת הכוכבים הוא כשיעור מהלך ארבעה מילין, שלדעת השלחן ערוך היינו שעה וחומש שעה. (אמנם אפשר לדחות שאין זו כוונת הפרי מגדים, אלא כוונתו דזמן תוספת שבת שהוא מתחלת השקיעה אינו תלוי בשעות זמניות, אלא הוא תלוי במציאות, שכל עוד החמה נראית אי אפשר לקבל תוספת שבת, וזה לא ישתנה לקודם תחלת שקיעה. וכן העיר בספר אורות חיים פרק ז'. ומכל מקום הביאור הלכה שיובא להלן בסמוך הבין בדברי הפרי מגדים דכוונתו לומר דהיינו בשעות שוות). וכן כתב המחצית השקל (סימן רלה סק"ג), שאמנם פלג המנחה הוא שעה ורבע קודם הלילה בשעות זמניות, (וכמו שכתב בהדיא

הרמ"א בהגה סימן רלג סעיף א'), אולם זמן צאת הכוכבים שהוא שעה וחומש אחר תחלת השקיעה, הוא ודאי שעה משעות ההשוואה ולא שעה זמנית, דזה תלוי במהלך השוה, והלוכה בשוה בגלגלה בין היום ארוך או קצר. וכן מוכח להדיא מדברי הדרך החיים (ריש הלכות זמן הדלקת הנר וקבלת שבת) דזמן צאת הכוכבים הוא שעה וחומש בשעות שוות אחר שקיעת החמה. וע"ש. ולכאורה כן מוכח להדיא בתוספות הרא"ש (ברכות ג: ד"ה כיון). [ועיי' בספר זמני ההלכה למעשה חלק ב' (עמוד כז) שכתב להוכיח איפכא מתוספות הרא"ש]. וכן כתב בסידור בית יעקב להגאון יעב"ץ (דיני ערב שבת אות כח) ובספרו מור וקציעה (ריש סימן רלג), ושהוכיח מהזוהר ומהוכחות תלמודיות ששעות של חכמים הם בשעות שוות ולא זמניות. וכן כתב בספר פתח הבית (סימן ח'). [ולדעת הגאון יעב"ץ והפתח הבית, יש לשער תמיד בשעות שוות, ואף לענין שאר דברים, כגון סוף זמן קריאת שמע ותפלה, אבל הפרי מגדים והמחצית השקל והדרך החיים הנ"ל סבירא להו הכי רק לענין עלות השחר וצאת הכוכבים]. ועיי' בשו"ת רב פעלים חלק ב' (חלק אורח חיים סימן יט) שהביא בשם ספר תבואות הארץ שהוכיח מחכמי התכונה והירושלמי שזמן בין השמשות משתנה לפי אורך היום, והביא בשם הגאון רבי אליהו מני שחלק על זה, ושסתמות הפוסקים לא משמע הכי.

אולם בעצם מד והמהר"א מני שהז צאת הכוכבים ה המנחת כהן (מבוא כתב אמנם מתחלו כמה ראיות לזה, אבן עזרא בפירושו השחר הוא אור ו השמש ויבוא אחר מן השעות השוות האריך לדחות הרז וכתב להביא כמה ומדברי הגמרא זמניות, ודלא כו ואפילו לרבינו ת שקיעה ראשונה ע ארוך, יש לשער ב בגמרא שיעור ארו ותשרי שהיום זו המנחת כהן להלי על כל זה לענין השמשות משיעור על פי הכרע הדע לפי מה שיבואר לפי אופק המדיו (וכמו שיבואר לו ולכן כתב שאין י ובמקום שיש קוי שוות. (וכגון לי שבת בימים הא דרבינו תם לע שלשה מיל ור בשעות שוות. ו יש להחמיר ל

מלאכה במוצאי שבת אחר שעה וחומש בשעות זמניות, וכל שכן שבימים הקצרים אין להקל לעשות מלאכה בערב שבת עד שלשה מיל ורביע בשעות שוות. ועיין במה שכתבתי להלן (פרק יט) בענין אם לנוהגים להחמיר כרבינו תם יש להקל על כל פנים לעשות מלאכה בזמן בין השמשות דרבינו (תם). ועיין בשו"ת מנחת יצחק חלק ד' (סימן נג אות ז) שכתב להעיר על דברי הפרי מגדים, שמבואר יוצא מדבריו שזמן "פלג המנחה" הוא בשעות זמניות קודם צאת הכוכבים, וזמן "צאת הכוכבים" עצמו הוא בשעות שוות, שלפי זה יוצא שבימות החורף יהיה זמן פלג המנחה אחר שקיעת החמה, וכגון בימים ששעות היום הם עשר, תהיה שעה זמנית חמשים דקות, ופלג המנחה יהיה כשעה ושלוש דקות קודם צאת הכוכבים, ואילו תחלת שיעור ארבעה מילין יהיה שעה ושתיים עשרה דקות מצאת הכוכבים, וכתב שזה לא יתכן, שהרי בודאי לפי הגמרא והפוסקים פלג המנחה קודם לשקיעה ראשונה. וע"ש שכתב להוכיח מדברי כמה ראשונים ואחרונים שיש לחשב הזמן משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים בשעות זמניות. (ועיין במה שכתבתי בס"ד לעיל (פרק ה' בד"ה והאחרונים) בשם הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והמנחת כהן והמגן אברהם, שכתבו שפלג המנחה הוא שתות המיל קודם שקיעת החמה, והיינו שפלג המנחה הוא שעה ורבע קודם צאת הכוכבים, וצאת הכוכבים הוא שעה וחומש אחר שקיעה ראשונה, (אליבא דרבינו תם), וממילא פלג המנחה הוא כמה דקות קודם שקיעת החמה הראשונה, ולפי זה יוצא שלעולם זמן פלג המנחה הוא קודם שקיעת

אולם בעצם מה שכתבו הפרי מגדים והמחצית השקל והדרך החיים והמהר"א מני שהזמן משקיעה ראשונה עד צאת הכוכבים הוא בשעות שוות, הנה המנחת כהן (מבוא השמש מאמר ב' פרק שני) כתב אמנם מתחלה לבאר כן, וכתב להביא כמה ראיות לזה, ושכן כתב רבינו אברהם אבן עזרא בפירושו לקהלת (יב ב'), שעמוד השחר הוא אור השחר שיעלה טרם זרוח השמש ויבוא אחר בואו "שעה ושליש שעה מן השעות השוות". אולם להלן (פרק שלישי) האריך לדחות הראיות שהביא מתחלה לזה, וכתב להביא כמה ראיות מסברא ומן הנסיון ומדברי הגמרא והרמב"ם שהוא בשעות זמניות, ודלא כרבינו אברהם אבן עזרא, ואפילו לרבינו תם דסבירא ליה שמתחלת שקיעה ראשונה עד צאת הכוכבים הוא זמן ארוך, יש לשער בשעות זמניות, ומה שנקטו בגמרא שיעור ארבעה מילין, היינו בימי גיסן ותשרי שהיום והלילה שוים. ומכל מקום המנחת כהן להלן (פרק רביעי) חשש לסמוך על כל זה לענין להקל, לפחות בזמן בין השמשות משיעור מהלך שלשת רבעי מיל על פי הכרע הדעת בלי ראייה ברורה, ובפרט לפי מה שיבואר להלן שהזמנים משתנים לפי אופק המדינות וריחוקם מקו המשוה, (וכמו שיבואר להלן בסמוך בשיטת הגר"א), ולכן כתב שאין לסמוך על זה אלא להחמיר, ובמקום שיש קולא בדבר יש לשער בשעות שוות. (וכגון לענין עשיית מלאכה בערב שבת בימים הארוכים, שאין להקל אליבא דרבינו תם לעשות מלאכה לפי חשבון שלשה מיל ורביע בשעות זמניות, אלא בשעות שוות. והוא הדין שבימים הקצרים יש להחמיר לאידך גיסא שלא לעשות

ות
אולם זמן
מש אחר
ז משעות
וי במהלך
זיום ארוך
זרי הדרך
בלת שבת)
ז וחומש
ז. וע"ש.
ז הרא"ש
זי ההלכה
ז להוכיח
ז בסידור
ז שבת אות
זימן רלג),
זלמודיות
זות ולא
זימן ח').
זית, יש
זין שאר
זתפלה,
ז והדרך
זין עלות
ז"ת רב
זימן יט)
זהוכיח
זין בין
זהביא
זל זה,
זכי.

החמה בסמוך ממש לשקיעת החמה). וידידי הרה"ג שלום גבאי שליט"א, מביהמ"ד יחווה דעת, אמר ליישב הערת המנחת יצחק, שלפי אופק ארץ ישראל וסביבותיה, שהימים הקצרים ביותר יהיו כעשר שעות, אף אם נאמר שצאת הכוכבים הוא שעה וחומש בשעות שוות אחר השקיעה, מכל מקום כשנבוא לחשב השעות לענין פלג המנחה בשעות זמניות, ונאמר דהיינו מעלות השחר עד צאת הכוכבים, לעולם יהיו השעות יותר משתים עשרה, ואם כן לעולם יהיה זמן פלג המנחה לפני השקיעה, ודלא כמנחת יצחק, ורק בארצות הצפוניות שבהן בימות החורף יש ימים קצרים ביותר שבהם יש רק שמונה או תשע שעות, יש מקום להערת המנחת יצחק. ודו"ק.

ובאמת שהרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סימן מד) כתב, שכל השעות שזכרו חכמים ז"ל בכל מקום הם שעות זמניות, דהיינו בכל זמן חושבים י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה, אם היום והלילה שוין או אם היום ארוך והלילה קצר, או להיפך וכו'. ומשמע דמיירי גם לענין זמני בין השמשות ושקיעת החמה וצאת הכוכבים, שהרי כתב דהיינו כל השעות שזכרו חכמים, ואם איתא שלענין עלות השחר או בין השמשות יש לחשוב בשעות שוות היה לו לכתוב כן, ולכל הפחות לא היה לו לכתוב בסתם שכל השעות שזכרו חכמים הם בשעות זמניות. וכן כתב עוד הרמב"ם בהדיא בפירוש המשניות (ריש ברכות) שעלות השחר הוא שעה וחומש בשעות זמניות קודם הנץ החמה. אמנם יש נוסחאות בדברי הרמב"ם שם דהיינו בשעות שוות. וכן כתב המהר"י פראג"י בשו"ת מהרי"ף (סימן מז) שכן הנוסחא הנכונה ברמב"ם. והובא בברכי

יוסף (סימן רסא). וכן כתב בתוספות חדשים על המשניות שם בשם ספר בית דוד. (וכן כתב הגר"מ מאזוז בקונטרס בין השמשות שבסוף משנה ברורה הוצאת מכון איש מצליח חלק ג', בד"ה ומכל מקום, עמוד צז, שהיא הנוסחא הנכונה ברמב"ם). אולם רבינו מנוח (פרק א' מהלכות קריאת שמע הלכה יב) העתיק בדברי הרמב"ם: בשעות זמניות. וכן העתיקו המאירי (ריש ברכות) והתוספות יום טוב (ברכות שם) והמנחת כהן (מאמר שני פרק ג') והמהר"ד פארדו בספר שושנים לדוד (ברכות שם). [ובפירוש המשניות מהדורת מכון המאור הנד"מ הנוסחא: בכמו שעה וחומש "משעות שוין היום והלילה". ולפי נוסחא זו יש לומר בדעת הרמב"ם דהיינו בשעות זמניות, ושעות אלו יש לחשבן לפי שיעור שעה וחומש בימים שהיום והלילה שוים, כגון בימי ניסן ותשרי, וזהו מה שכתב "משעות שוין היום", דהיינו שבימים שהיום והלילה שוים יהיה השיעור שעה וחומש. ודו"ק]. ועיין עוד במה שכתבתי בזה בהערותי לשו"ת פאר הדור שם, ובבירור הלכה (סימן נח סק"ד) ובשער הציון שם.

והביאור הלכה (סימן רסא סעיף ב' בד"ה → שהוא) הביא דברי הפרי מגדים, וכתב לבאר בדבריו דסבירא ליה שהוא בשעות שוות, וכתב שלפי זה אפילו בתקופת תמוז הוא כשיעור זה, ושוב הביא דברי המנחת כהן דסבירא ליה דלא כהפרי מגדים, וכתב שמדברי המגן אברהם (שם סק"ט) בשם תשובת מהרי"ל הנ"ל, משמע כדברי המנחת כהן, ושכן דעת הגר"א בביאורו (סימן רסא ס"ק יא) שכל שיעורי הגמרא בין דארבעה מילין ובין שלשת רבעי מיל שהוא זמן בין השמשות, הם לפי זמן ניסן ותשרי, (ששעות

היום והלילה ו שמשנתנה השני מאריך הרבה טוב (ברכות פ בקונטרס דבי בשעות זמניות בעל התניא ב בין השמשות הארוכים לבי פרק י' בד"ה הביאור הלכד כל שעבר ו שוות, וגם הו וגם נראו של בשעות זמניו והתהלה לדו שיטת הדרך ושהדבר מוכ עד צאת הכ בחורף, ושכן התכונה, ושו להרמב"ן, וי פרק ד' סימן ה תניא. וע"ע חיים (סימן ו הדרך החיי שהרי עיניו הרחוקות נ

(ל) ועיין עוד סופר (חלי להגר"ש מלנ (ברכות פרק א' שביעי) ובספר

היום והלילה שוים), מה שאין כן בזמן אחר שמשנתה השיעור, ובימי הקיץ בין השמשות מאריך הרבה יותר. וכן פסקו התוספות יום טוב (ברכות פרק א' משנה א') והפרי חדש בקונטרס דבי שמי, שיש לשער זמנים אלו בשעות זמניות. וכן דעת הגאון רבי זלמן בעל התניא בסידורו (סדר הכנסת שבת), שזמן בין השמשות משתנה לפי הזמן בין הימים הארוכים לבין הימים הקצרים. [ועיין לעיל פרק י' בד"ה ומבואר יוצא, שהבאתי בשם הביאור הלכה דמכל מקום אף בימות הקיץ כל שעבר שיעור ארבעה מילין בשעות שוות, וגם הכסיף העליון והשווה לתחתון, וגם נראו שלשה כוכבים, אין צריך להמתין בשעות זמניות. ועיין עוד להלן פרק יט]. והתהלה לדוד (סימן רסא סק"ז) כתב לדחות שיטת הדרך החיים לשער בשעות שוות, ושהדבר מוכחש בחוש, ובקיץ יש מהשקיעה עד צאת הכוכבים הרבה יותר זמן מאשר בחורף, ושכן הוא ברור למבין מעט בחכמת התכונה, ושכן משמע בהדיא בתורת האדם להרמב"ן, ושכן כתב המעדני יום טוב (ברכות פרק ד' סימן כה), ושכן משמע מאיגרת בעל התניא. וע"ש. והמנחת אלעזר בנימוקי אורח חיים (סימן רסא) כתב גם כן לדחות שיטת הדרך החיים שיש לשער בשעות שוות, שהרי עינינו הרואות שבמדינות הצפון הרחוקות מארץ ישראל נמשך זמן בין

השמשות הרבה יותר, ואי אפשר לומר דהיינו בשעות שוות. וכן כתב בתפארת ישראל על המשניות (ריש ברכות). ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ב' (חלק אורח חיים סימן כא אות טו) שהסכים שיש לשער השעות שמשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים בשעות זמניות, וכתב לבאר כן גם בדברי החמדת ימים שהובא במטה יהודה (סימן רצג) להחמיר להמתין במוצאי שבת עד שעה וחצי אחר השקיעה, דהיינו משום שיש לחשב בשעות זמניות, ודלא כהפרי מגדים ל). והנה בדברי האחרונים שכתבו שיש לשער בשעות זמניות, אין הכרח לומר דכוונתם בשעות "זמניות" דוקא, דהיינו שיש לחלק שעות היום לשנים עשר חלקים, וכל חלק הוא שעה זמנית, ויש לומר שכוונתם שהזמנים של שלשת רבעי מיל וארבעה מילין הם לפי זמן ניסן ותשרי, ולפי אופק ארץ ישראל וסביבותיה, ושעות זמניות שנקטו היינו לאפוקי משעות שוות, ובמדינות הרחוקות מקו המשוה, יתארכו הזמנים הרבה יותר, ובחורף יתארכו מעט ובקיץ יתארכו הרבה יותר, וכשיטת המעלות להגר"א שתובא להלן בסמוך, וכדמוכח גם מדברי המנחת כהן, שמחד גיסא נקט דבעינן שעות זמניות, ומאידך גיסא הסכים דהיינו לפי האופק והמרחק מקו המשוה, ונביא דבריו להלן בסמוך. L

(ל) ועיין עוד במה שכתבו בזה בשו"ת חסד לאברהם תאומים קמא (חלק אורח חיים סימן כב) ובספר חתן סופר (חלק אורח חיים סוף אות טז) ובשו"ת שאילת שמואל (חלק אורח חיים סימן ד') ובספר זורה השמש להגר"ש מלכא, ובשו"ת מנחת אלעזר חלק א' (סימן כג) ובדרכי חיים ושלום (אות ססד) ובתפארת ישראל (ברכות פרק א', ובהלכתא גבירתא שם), ובשו"ת יגל יעקב (חלק אורח חיים סימן לח) ובספר אורות חיים (פרק שביעי) ובספר ישראל והזמנים חלק ב' (פרק ג') ובספר יודעי בינה להרה"ג רבי יצחק ישראלי (פרק ג).

חדשים
ד. (וכן
שמשות
ין איש
מוד צו,
אולם
ע הלכה
זמניות.
וספות
מר שני
ז לדוד
זדורת
שעה
ולפי
דהיינו
ן לפי
לילה
זכתב
ימים
שעה
בזה
זרור
ום.
ד"ה
דים,
הוא
ופת
ברי
ים,
שם
חת.
סא
עה
בין
ות

מעוהש"ת

Sternbuch, Moses

מועדים וזמנים השלם

כולל

חידושים, ביאורים, הערות וליקוטים על כל מועדי וזמני השנה
נשיעורים על מסכתות סוכה, שקלים ומגילה וכו'

חלק שני

סוכות, חנוכה, ט"ו בשבט, ד' פרשיות
מחייית עמלק ופורים

מאת

משה שטרנבוך

נץ ונכד לרבינו הגר"א זצ"ל
ר"מ דהכולל ב, ראש העין

הוצאה שניה

פעיה"ק ירושלים תונבי"א

שנת תשכ"ח לפ"ק

סימן קנה

קונטרס בביאור זמן צאת הכוכבים לכל דיני התורה ולניח

חשבון זה רק בס"ג מעלות ולמעלה שאין יישוב יהודי אין לילה וא"ש. א)

והנה הרבה ספרים נכתבו לברר ענין בין השמשות. אבל קושיא זו על רבינו תם לית נגר ובר נגר דיפרקינה ושיטת רבינו תם וסיעתו באמת צע"ג. ובשיטתו קיימי לכאורה המחבר רמ"א ומ"א ועוד הרבה מגדולי הראשונים ואחרונים אפילו להקל, וכמה קשה הדבר לומר ח"ו שרוב מנין ובנין מגדולי הפוסקים טעו בדבר פשוט ונכשלו ח"ו בחמורות שבחמורות שנוגע לאסור שבת ונדה להתירם ח"ו, ויש שרוצים לומר שרבינו תם מפרש שיעור ד' מילין באופק כבצרפת דוקא, והדברים אין להם שחר שמפרש כן סוגיית הגמרא, ותמהו לאוקמי סתמא דגמרא בצרפת דוקא.

ומצאתי בבה"ל (סימן רצ"ג) שמקשה לשיטת רבינו תם היאך שייך סימן ג' כוכבים ללילה כמבואר במחבר שם, הוא בעיני ד' מילין אחר השקיעה דוקא ומתוך שאם נראים ג' כוכבים בינונים אין צריך להתחין ע"ב מינוט גם לרבינו תם. והיינו אחר שהכסיף העליון השהה לתחתון דוקא ע"ש, ואני תמה שבראשונים מפורש דלשיטת רבינו תם והעומדים בשיטתו עד ג' מיל ורבע יום גמור אינו בין השמשות כלל, ואי נימא שאפילו תוך ד' מילין כשנראים כוכבים לכ"ע מיד לילה, היאך נחיר עד אז בשעה שספק כל רגע שמה היא כבר לילה, וע"כ עד שיעור ג' מילין ורבע דאי יום, הוא דהקשה דמיתי בש"ע סימן כוכבים, היינו מפני שתלוי בכל מקום לפי האופק ובעיני זמניות, וקשה לחשוב בדיוק אלא בחשבון ע"פ תכונה שאינו תלוי באורך היום דוקא כמו שיבאר, ושפיר מבואר בש"ע שאפילו אחר ד' מילין לא שרי אלא כשרואה ג"כ ג' כוכבים בינונים וא"ש, אבל קושיית הגר"א הנ"ל צע"ג.

ולע"ד נראה ליישב שיטת רבינו תם וסיעתו בדרך חדש לגמרי, ולדעתי לא סבירא להו דתלוי באופק רק בכל מקום ע"ב מינוט אחר שקיעה צאת הכוכבים (להשיטות

הנה יש מהדרין בארה"ק להדליק נ"ח במוצש"ק תוך חצי שעה משקיעת החמה, אבל הנהגין כן נכנסו להמחלוקת בין רבינו תם והגאונים אימת צאת הכוכבים. היות שדבר זה נוגע לכל דיני התורה מדי יום ביומו, אבאר הדברים ויבואר כמה דברים חדשים בעזוהשי"ת.

והנה דעת רבינו תם שיש שתי שקיעות, ובראשונה היינו שהשמש מתכסה מעינינו עדיין יום גמור עד שלש רביע מיל אחר זה, ואז נקרא בין השמשות שלש רבע מיל, וארבעה מיל אחר השקיעה דהיינו ע"ב מינוט אחר השקיעה צאת הכוכבים, ולשיטתו הסכימו הרבה מהראשונים ואחרונים כמו שיבאר. אבל רבינו הגר"א זצ"ל דחה שיטה זו שהקשה עליו קושיא עצומה, שלדעתו אי אפשר לקיים שיטת רבינו תם שאין לה יסוד במציאות, ויסוד קושייתו דבגמרא מבואר לדעת רבינו תם שלאחר ד' מילין משקיעה, כיון שהשמש נתרקה בשיעור ע"ב מינוט ריחוק רב, נסתלקה כבר לגמרי אור היום והוא לילה, וידוע שהילוך השמש באלכסוף שהעולם ככדור והשמש מסובב, ובאמצע הכדור דהיינו בקו המשוה ההיקף הכי רחב כמו באמצע כדור, וע"כ בכ"ד שעות השמש מסובב שמה לאט, משא"כ למעלה שההיקף קצר השמש ממחר בהילוכה טפי כפי בקעי השמש, א"כ אי לדעת רבינו תם מפורש בגמרא שאור היום מסתלק בבבל שהיא ל"ב מעלות ד' בכדי שיעור ע"ב מינוט דהיינו י"ח מעלות (כל מעלה ד' מינוט), אז לפי חשבון הבקעים בוויילנא או לונדון שהם נ"ב מעלות השמש ממחר בהילוכה וכ"ש צפונה טפי, אחר שהשמש מסתלק י"ח מעלות היינו ג' שעות ויותר, וכן עמה"ש אותו שיעור ד' מילין לפני נץ, ואין לילה כלל כשני חדשים במקומות אלו, ולא שמענו מאבותינו ואבות אבותינו שאין לילה במקומות כאלו ובטלה כל חובות לילה, וע"כ דחה ש' רבינו תם שמוכחש מן המציאות, ומסיק רבינו הגר"א זצ"ל שיטתו הנפלאה שבאופק בכל ארה"ק בג' רביע מיל אחר שקיעה כבר לילה, ובכל מקום מחשבינון לפי האופק, ולפי

א) והנה מצאתי באחרונים שחקרו היאך הדין במקום שאין לילה כלל כשני חדשים והיינו לדברינו כבר אחר ס"ג מעלות, והדבר נוגע מאד למעשה בזמנינו שעוברים באזורים מקומות אלו, ולפי התכנית עלולים לנסוע דרך שמה הרבה מאד, ומצאתי באיזה פוסקים שמונים שמה תמיד שהות י"ב שעות יום וי"ב שעות לילה, ולדעתי ח"ו להקל להורות כן, ואין לחדש מדעתנו י"ב שעות לילה במקום שאין לילה כלל, רק במקומות כאלו נלע"ד שהיממה מתחלף לרגע ממש בשעה שהשמש התרחקה מאד שמתחיל מאו להתקרב, וכל מעת לעת היממה מתחלף בשעה זו, אבל אין לילה כלל במקומות אלו ויהודי הגר שם מתבטל מכל מצות התלויות בלילה שלא חל עליו שאין שמה לילה אלא לרגע

המתחלף לבד, ולכן באמת אין ליהודי לגור בקביעות במקומות כאלו, ובמקומות שקרוב לציר הטרומי שאין יום כלל רק לילה נמי הדין דבזמן שמתקרב השמש הכי קרוב מתחלף היממה, אבל אין יום במקומות אלו אלא לרגע המתחלף לבד כמ"ש. ולכן אין ליהודי לגור בקביעות שמה כמ"ש, ודו"ק היטב כי זה ברור לע"ד, ורק אני מסתפק בענין ק"ש שתלוי בעצם בשכיבה וקיימה ולא ביום ולילה, אולי יש דין ק"ש ביום ולילה גם במקומות אלו ויש לפלפל בהו אבל אכי"מ וולכן אין לגור במקומות אלו, ולתפלה היום מתחלק, עד י"ב שעות שחרית, ומאז מנחה, ומעריב מתפלל סמוך ללילה כרבי יודא כנלע"ד.

בינונים הנראים שמה לאחר ד' מילין, ובמקומות אלו אפילו לא התרחקה השמש י"ח מעלות נמי לילה, דבאופק בכל שהשמש ממחר לצאת רק כשנסתלק הרבה אור נעשה לילה, אבל במקומות הצפוניות אפילו לא נסתלק האור כ"כ כיוון שיש ג' כוכבים ד' מילין סגי למיהוי לילה כמ"ש, והכלל היא דבעינן ללילה ג' כוכבים בגדול שנראים בהמקום לאחר ע"ב מינוט (זמניות) וסגי למיהוי שמה לילה, ואם כי נראה לכאורה שמאד דוחק לומר דשאני שיעור מדת האור וכוכבים דבעינן ללילה ממקום למקום, האמת יורה דרכו שהדברים ברורים ואמתיים ומוכרחין בשיטת רבינו תם וסיעתו כמ"ש, וכן מוכרח שרק בזה תתיישב מנהג רוב בית ישראל דיר אחר דור שלא דקדקו באופק, רק בע"ב מינוט אחר השקיעה שוות או זמניות נעשה לילה, ועד היום המחמירין כרבינו תם באמריקה כבארופה נוהגין כולם בע"ב מינוט דוקא ואינם מחשבין האופק להוסיף הרבה ע"ז, וא"ש רק כדברינו הנ"ל דו"ק היטב בכ"ז, (ויש לקיים הדברים מסברא שלילה הוה בחשיכה, ומדת החושך דבעינן תלוי לפי המקום). (ב)

ונראה, דהוא הדין שאר סימנים שמסרו לנו חז"ל לסימן והיינו הכסוף התחתון והשוה לעליון וכל זמן שפני מזרח מאדימין שרבינו תם מפרש שהכוונה בצד מערב דוקא וכמבואר בספר הישר, מדת סילוק האדמומית דבעינן שיסתלק היינו נמי דוקא כפי שנראה שמה לאחר ד' מילין, אבל תלוי בזמני השנה דיש חדשים דבעינן ספי משיעור ד' מילין, וצריך להיות בקי בחכמת התכונה לדייק בחשבון ד' מילין והנשף כפי החדש, הם ידעו כל זה נמי בסימנים הנ"ל וא"ש כמו שיבאר.

מפורש בפי"ק דפסחים שבחצות החמה על ראשו, אבל לפי מה שביארנו א"ש דעמוד השחר להאי יטיה אינו קרוב לחצות כלל רק מאוחר הרבה ואינו בהתחלת ניצוצי אור, רק זמנה שוה לזמן צאת הכוכבים וכמדת סילוק האור דבעינן התם כמ"ש, וא"ש חשבון השעות לק"ש וחצות דו"ק היטב בזה.

ופה מקום אחי להעיד שמאד אני נבוך על שיטת כמה גדולים וצדיקים שהורו שזמן ק"ש כל יום שוה, והיינו בשעה תשע לשעון שלנו, שבני מלכים קמים תמיד בשעה אחת בשלש שעות שחת, ועיין היטב בפירוש הגמ"ק מקאמראג למשניות ריש ברכות, ומאד יש לתמוה עליהם דהא ודאי דיני התורה כמבואר במשנה אינם כפי שעון שלנו שהנכרים המציאו לפני מאה שנה ויותר, רק השעות תלויים בשמש כפי שעון ערבי שמשנים כל יום להתאים לשקיעת החמה, ולהשיטות דזמן ק"ש שעות שוות הכונה שהזמן כל יום כ"א שעות אחר חצות היום שקדם, וכשם שזמן חצות משתנה כמעט כל יום ובתקופות השנה בלערך עשרים מינוט ויותר, כך זמן ק"ש משתנה והוא תמיד שעות שחת כ"א שעות אחר חצות היום כמ"ש, ומאד יש לתמוה על הגדולים שלא עמדו בזה רק דימו שהשעה תשע בשעון שלנו (האמיתי לפי המקום) היא סוף זמן ק"ש, והאמת שגם להאי יטיה נמי משתנה כפי השמש כמ"ש וד"ק היטב כי קיצרתי.

דמיל י"ח מינוט כמו שיבאר), שאם תלוי באופק לא הוה ליה לש"ס לסתום שבשיעור ד' מילין לילה כיון שבכל מקום זמן אחר, וכן באופק בבל וארה"ק גופא יש שנוי קטן כפי ריחוק המקומות, היאך סתם בש"ס שהשיעור ד' מילין דוקא, וכן באמת מנהג ישראל דור אחר דור בכל מקומות מושבותיהם שהנוהגין כרבינו תם החמירו בע"ב מינוט אבל לא שמענו מעולם שיוסיפו כמה שעות לחשוב המדה כפי האופק, אף שגדולי ישראל היו בקיאים מאד בחכמת התכונה.

וטעם הדבר נראה שהקב"ה ברא עולמו עם כוכבים, שלנו נראה שהם בלי שיעור ומספר, והוא לבד לכלום שמות יקרא, ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו, ועד זמנינו מתגלה בטלסקופ צבא כוכבים לרובי רבבות שכל אחד שטחה כפול פעמים בלי מספר משטח העולם שאנו היים בו, ואף שגם כוכבים קטנים נראים אחר ד' מילין, יש כוכבים שאינם נראים עד קרוב לחצות, ותלוי בימות הקיץ וחורף וממקום זמן שרואה הכוכבים, שכל אחד המתגלה לנו נגלה באופן זמן שקבע יוצר בראשית, ואנו קבלנו שבג' כוכבים בינונים לילה, אבל לא קבלנו איזה סוג כוכבים נקראים בינונים, שצורתם משתנה וקשה לקבוע מה צריך לראות בעינינו לקבוע בזה שהוא לילה, רק באופק בבל וארה"ק קבלנו שהכוכבים הנראים אחר ד' מילין זמניות הם הנקראים בינונים ובהוה היא לילה, ואז השמש התרחקה כבר י"ח מעלות ומצט נשאר מאורה בהמקום ומ"מ מדין תורה בזה לילה כמ"ש, ובמקום אחר כגון לדוגמא באופק כבוילנא ולונדון וכדומה, נראה דלשיטה זו לא צריך ריחוק השמש וסילוק האור כ"כ, דסגי במקום כזאת בכוכבים

(ב) וע"פ דברינו כאן יוצא חידוש גדול הלכה למעשה, שלכאורה עמוד השחר תלוי בכה שמתחיל להתנוצץ אור השחר, וכן מפורש בבבאור הגר"א ובסידור הגרש"ז שבמקומו כשני חדשים בחצות עמוד השחר ע"ש (במצות ספירת העומר), ולדברינו רק אינהו ס"ל הכי שלשיטתייהו אולי שג' רביע מיל תלוי באופק, הוא הדין עמוד השחר תלוי נמי באופק, אבל לפי מה שביארנו לרבינו תם וסיעתו לא תלוי באופק, ולאחר ד' מילין לילה בכל מקום אף שלא כלה אור היום, וא"כ בבוקר נמי לעיני עמוד השחר הם פירשו דתלוי באופק, אבל לפי מה שביארנו לרבינו תם וסיעתו לא תלוי באופק כלל, דלאחר ד' מילין לילה בכל מקום אף שלא כלה אז אור היום, וא"כ בבוקר נמי לעיני עמוד השחר רק בהאי מדה מיקרי עמוד השחר אף שאור היום מתנוצץ כבר מקודם, ולפי זה גם בקיץ עמוד השחר בכל אופק קרוב לע"ב מינוט או שעה וחצי זמניות כמו בערב דו"ק היטב בזה.

ובזה נתיישב לי שנתקשיתי השנה כשהייתי באנגליה בהתחלת הקיץ היאך נגהב לעיני סוף זמן ק"ש להשיטות דמונין השעות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, דעמוד השחר שמה כבר בחצות שאז מתחיל אור השחר להתנוצץ, וצאת הכוכבים שעה אחר השקיעה או לרבינו תם שעה וחצי, וע"כ אי אפשר למנות השעות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים שאם כן בחצות אין השמש באמצע על ראשו של אדם, ובנמצא

קוב

מועדים

חנוכה סימן קנה

וזמנים

בזה עוד סיבות להשנוי כמ"ש, והשיעור ע"ב מינוט היא מפני שלחכמי הש"ס דילן בזה גמר הנשף).

אמנם דעת רבינו הגר"א זצ"ל שהשיעור באופק בבל ג' רביעי מיל, ומאד יש לתמוה עליו שבארה"ק ובבל אינו נראה כלל כוכבים כבר בשיעור זה, וא"כ היאך נימא לאהר ג' רביעי מיל לילה שיש ג' כוכבים הוא לא נראים כלל, אבל האמת שהשיעור תלוי באופק ועוד סיבות וקשה לכוון הדברים, וע"כ גם להגר"א אין לסמוך על שיעור זה רק בג' כוכבים דוקא כמבואר בגמרא, והיינו דוקא כשהכסיה התחתון והשנה לעליון כמו שיבואר.

וטעם הדבר נראה דאף שלכאורה בבל וארה"ק אותו אופק ממש, והנה לן לומר דבארה"ק אחר ג' רביעי מיל לילה, האמת שגמר הנשף תלוי בכמה סיבות ולא דוקא באופק לבד, דסילוק האור תלוי ברפיון קרני אור היוצא מכוכבים, וגם מחוזק נוגה השמש המרחפת על פני האויר על ידי שבירת ניצוצות פעם אחר פעם, וכן בקיץ אדים חשוכים עולים יותר מאלה אשר בהורף וכן תרד גם כן השמש שמה יותר מטה בסוף הנשף מכפי היותה בעת החורף, ולפעמים הנשף בבוקר שש עשרה מעלות ובערב בעשרים מעלות, ובאקלים קשה לקצוב הגבול בין אויר המונהג משמש ובין חלקי האויר שאינם מקבלים קרני אורה הישרים, וצריך להבחין כל מדינה ומדינה לפי התכונה, והחום משפיע הרבה בהנשף, ובבל בעמק יושבת, ולכן אין לסמוך בשום מקום אלא על השיעור דג' כוכבים, ולאחר שהכסיה והשנה תחתון לעליון, שזהו עיקר הסימן שחכמי הש"ס הקפידו עלה כמבואר בהסוגיא ספ"ב דשבת ובזה היה לילה.

ועכשיו ברצוני להעיר עוד בדבר חדש שלא מצאתי בפוסקים או הדנים בענין בין השמשות שהעירו בזה, והיינו דמרגלא בפי העולם כאלו רק לרבינו תם וסיעתו אינו בין השמשות עדיין עם השקיעה, אבל להחולקין עליו כבר משקיעה בין השמשות, ולדעתי אין זה נכון כלל, והרבה פוסקים ס"ל שלילה תלוי בצאת ג' כוכבים, וג' רביעי מיל לפניה בין השמשות, וא"כ באופק בבל דמבואר בגמרא שלאחר ג' רביעי מיל לילה שפיר אמרינן שמשקיעה בין השמשות, אבל במקום אחר שהכוכבים מופיעים לנו אחר ארבעים או חמשים מינוט, בג' רבעי מיל דהיינו ב"ג מינוט וחצי קודם הלילה שמה בין השמשות, דלדעתם אין לילה תלוי בריחוק השמש לבד כלל אלא אך ורק בראיית ג' כוכבים בינונים, ולא בעינן שיראה אותם במערב דוקא שזה אינו בגמרא ופוסקים כלל, רק ג' רביעי מיל לפני הופעתם חוששין שמה סגי דהנה כנראה ומיקרי לילה דהיינו סוף שקיעה, ורק בבבל דעמוקה מבואר בגמרא דמשקיעה בין השמשות שחוששין אז לג' כוכבים שנראים באמת לנו כבר

ונראה עוד דלהחמירין כרבינו תם נחלקו הפוסקים מובא בבה"ל סימן רס"א אי הד' מילין הם שוות, ובכל זמני השנה בקיץ ובחורף אחר שיעור ד' מילין לילה אפילו בקיץ בימים הארוכים, וכן מבואר בסדור דרך החיים, ופמ"ג ורוב פוסקים, וכן המנהג פשוט ברוב מקומות שנוהגין כשיטת רבינו תם שממתינים ע"ב מינוט ואין מדקדקין על שעות זמניות, ובבה"ל בסימן רס"א מביא מחלוקת הפוסקים אי הד' מילין שוות או זמניות ע"ש היטב, ובפשוטו המנהג להשוב שוות דוקא נסתר מהמציאות, ואולי לדבריני שאינו תלוי בנשף רק מדת האור אחר ד' מילין קובעת תמיד א"ש טפי וצ"ע בזה אבל האמת שגם השיטה דשעות זמניות צ"ע טובא, דחכמי התכונה מעידים שהנשף וסילוק אור אינו תלוי באורך וקיצר היום דוקא, דביום קצר דחורף לפעמים מתארך יותר מיום בינוני, וכן ביום ארוך אינו מתארך כפי שעות זמניות רק מעט יותר משוות, וצריך לידע חכמת התכונה להיות בקי בחשבונות הנשף, ולדבריני לעיל נראה שהעיקר להשוב ביום בינוני באותה מקום אחר ע"ב מינוט איזה כוכבים נראים, ואז לחשוב תמיד מדי יום לפי הנשף אימת אותם כוכבים נראים שמה, וזה לילה לרבינו תם, ועכ"פ אין לפחות בחורף משיעור ע"ב מינוט, ובקיץ יש להוסיף טפי ואינו תלוי רק באופק אלא בכמה סיבות והיינו האויר הזמן והמקום וכדומה.

ובשיעור ד' מילין גופא אי היינו ע"ב מינוט דכל מיל י"ח רגעים, או כל מיל עשרים ושתים וחצי מינוט וא"כ ד' מילין שעה וחצי אחר שקיעה ורק אז צאת הכוכבים, יש בזה אריכות גדול שנחלקו בדבר גדולי הפוסקים, והמנהג פשוט לתפוס שיעור מיל י"ח מינוט וצאת הכוכבים אחר ע"ב מינוט שזהו דעת רוב הפוסקים, ואפילו רבינו הגר"א זצ"ל דס"ל בהגהותיו: שהשיעור כ"ב מינוט וחצי, למסקנא שהביא מירושלמי שהשיעור עשר פרסאות מנץ עד שקיעה, נוכל לומר שהורו בו והודה להפוסקים שהשיעור י"ח מינוט וכן פירש רבינו החזו"א זצ"ל (באו"ח סימן ט"ז) שיש לסמוך על הש"ע ולהקל אחר י"ח מינוט במליחה שגם הגר"א זצ"ל לבסוף שהוכיח מהירושלמי כפירושו מודה שהדין כן ע"ש, ועיין היטב בחילופי גירסאות לסנהדרין (מ"א) דמשמע שלמסקנא גם הגר"א מודה שהשיעור י"ח מינוט, וע"כ אף שיחידים מחמירין ע"ע בדאורייתא כבמוצאי ש"ק ומונין שעה ומחצה מהשקיעה וכמבואר נמי בקצת פוסקים, וכן מרן הגאון דבריסק זצ"ל החמיר דבעינן שיעור הנ"ל דשמניית היום זמניות ויותר וכידוע, מ"מ הסומך על רוב הפוסקים והמנהג שע"ב מינוט אחר השקיעה צאת הכוכבים נמי א"ש, רק בקיץ צריך להוסיף קצת כמ"ש דרוק היטב בכ"ז (והיינו שאין צריך להוסיף כ"כ בקיץ כאורך היום שאינו מתארך כ"כ, וגם אינו תלוי באופק שיש

אחר ג' רביעי מיל, אבל בארצות הצפוניות אין לחוש לג' כוכבים אלא בג' רביעי מיל לזמן הופעתם שמה, ובין השמשות ג' רביעי מיל לפני לילה, ואין לחוש כלל דמשקיעה בין השמשות והיה כנראה ג' כוכבים ודז"ק היטב בזה.

ושיטה זו אינה כרבינו תם כלל, שלפי פירושו ע"כ מפורש בגמרא שבסוף שקיעה דהיינו ד' מילין באופק בבל לילה, וע"כ תלוי בצד מערב כמ"ש, אבל שיטה זו מבוססת על שיטת הגאונים שילילה תלוי בג' כוכבים בינונים, ותלוי בכל מדינה כפי שהיא, ורק בבין השמשות ס"ל כרבינו תם ממש, שג' רביעי מיל לפני הלילה דהיינו צאת הכוכבים בין השמשות ומקדם יום גמור, אבל מעולם לא קיבלו בארצות הצפוניות וכ"ש בבבל וארה"ק שיטתו שעד ג' מיל ורבע אף שבשמים מלא כוכבים עדיין יום גמור, ושיטה זו קבלה ביד גאוני ישראל דור אחר דור שכן נהגו נמי מאז ברוב מדינות שלא הקפידו על שקיעה לבין השמשות כמבואר במ"א (של"א) ועוד הרבה אחרונים, אבל במוצש"ק דקדקו על כוכבים דוקא ולא על ע"ב מינוט דס"ל כהשיטה שהבאנו, ויש להאריך לבאר השיטה אבל אכ"מ, וכן שמעתי שגם הגה"ק ה"חם סופר זצ"ל שבתשובותיו מביא קבלה מרבותיו דלענין בין השמשות רק ג' רביעי מיל לפני לילה כרבינו תם, נהגו אצלו בבית מדרשו להקדים במוצש"ק לפני ע"ב מינוט, וא"ש לדברינו הנ"ל והיא דעת המ"א ועוד אחרונים, ולענין מוצש"ק זהו דעת הבה"ל סימן רצ"ג כמו שהבאנו לעיל. ג)

וביותר נלע"ד שהרבה פוסקים שהורו כרבינו תם במוצאי שבת, אינו מפני דס"ל כדבריו לעיקר הלכה דבעינן גמר הנשף, רק לדעתם גם להגאונים בעינן כוכבים בינונים, דקשה לעמוד בסוג הכוכבים דבעינן, ולכן לדעתם אין להקל כלל לפני ע"ב מינוט דרבינו תם, שבוה ודאי יצאו ג' כוכבים כדון, וכן כאן בארה"ק רבינו החזו"א זצ"ל לא נהג להחמיר כרבינו תם, אבל דקדק מאד להמתין ארבעים מינוט אחר שקיעה, ובארצות הצפוניות זהו כבר קרוב לע"ב מינוט וא"ש, אבל לא הכריעו כשיטת רבינו תם דבעי הכסוף וג' כוכבים במערב, שלזה גם בע"ב מינוט לא סגי כלל ובפרט בקיץ, רק החמירו כשיטת רבינו תם דבעי ע"ב

ג) ואני אין לי יד בחכמת התכונה, אמנם מאד קשה להבין הענין, שלכאורה אי אפשר לומר שחז"ל שיערו כפי יום בינוני, שביום הכי קצר הנשף ארוך יותר מיום בינוני, ופלא הדבר וקשה להבין שורש השנויים וסיבתם, שהקצר בנשפים אינו לא ביום הקצר ולא ביום שחה, כי אם בזמן בין תקופת טבת וניסן ובין תשרי וטבת, הגע בעצמך סדר הדברים, דלערך י"ש תשרי (אבל כפי חדשי החמה) הנשף הכי מועט וכן בלערך י"א באדר, ומעשרה בחשוון עד תקופת טבת מוסף, ומאז עד עשרים שבת נעשה כבינוני, ושוב מתמעט עד אדר כמ"ש וכו' ומעתה קשה להבין למה יום כיוונו חז"ל בהשיעור ד' מלים לנשף, והלוא

מינוט לצאת מכל ספק שיש ג' כוכבים בינונים דסגי לשיטת הגאונים כמו שביארנו לעיל, ולדעתי כן נאה ויאה התם שאלו שאין ממתנינים שיעור הנ"ל וסומכין במוצש"ק על התוכנים שמחשבים לפי האופק, אין החשבון קובע לנו להקל באסור סקילה, שהם מחשבין לפי האופק וריחוק השמש, ולדין תלוי בעוד כמה סיבות ובעינן הופעת כוכבים בינונים דוקא ואי אפשר לקמוך עליהו לדין לילה מה"ת, ושפיר החמירו הפוסקים דבעינן דוקא התם ע"ב מינוט אחר השקיעה, ובפרט ביום המעונן ודאי ראוי להחמיר כן לכ"ע.

ומצאתי בספר שנדפס מחדש "אורות חיים" מידידי הגר"ח דרוק שליט"א מעיה"ק ירושלים, והנ"ל מבאר יפה בטוב טעם ודעת שיטת רבינו תם דבעינן הכסוף וכוכבים במערב ומביא יותר משלשים ראשונים והרבה אחרונים דס"ל כוותיה, ולכן מסיק להחמיר בספיקא דאורייתא ע"ש, ומאד יש לתמוה שהוא הבין דעיקר הקושיא לשיטת רבינו תם היא שבארה"ק המציאות דלא כוותיה שראוים שם ג' כוכבים מקודם, וע"ז יפה השיב כהנ"ל, אבל העלים עין שעיקר הקושיא על רבינו תם אינו מאריך ישראל, שבוה גם לרבינו הגר"א זצ"ל א"ש שאפשר ליישב דבעינן סוג אחר של כוכבים, רק הגר"א זצ"ל תמה אי באופק בבל בעינן כוכבים בצד מערב וגמר הנשף, בוויילנא וכדומה אין לילה כלל, וזהו קושיא עצומה שהמחבר לא הביא וכ"ש שלא תירץ עלה, ומה עוד שלגודל התמיהה מסיק בספרו ספ"ז להלכה דהשיעור דרבינו תם תלוי באופק, ואם כדבריו באמת שיטת רבינו תם מוכחש לגמרי שאין אף אחד שידחה שאין לילה כלל גם בוויילנא וכדומה באופק כוותיה, רק האמת שלשיטת רבינו תם לא אזלינן בזה בתר האופק כמו שביארנו לעיל וא"ש.

והמחבר הנ"ל מונה והולך להקת ראשונים ואחרונים דס"ל כרבינו תם ע"ש היטב, ולדעתי רבים ס"ל כוותיה רק בשיעור בין השמשות דהיה ג' רביעי מיל לפני לילה אבל לא ס"ל כוותיה שעד שלש מיל ורבע אחר השקיעה יום גמור רק מדודו שבג' כוכבים בינונים לילה כמ"ש, לכן יש שתפסו כן רק לחומרא בארצות הצפוניות לבד כמ"ש, ובכלל אין המנין פוסקים קובע, רק מנהג שנתפשט במקום ע"פ דעת כמה מגדולי הפוסקים גם לת"ח

ביום בינוני פחות מיום קצר, וכ"ז צ"ב וה' יאר עיני בענינים אלו ובנפלאותיו היאך סיור מעשה בראשית, ומ"מ הדבר פשוט שאי אפשר לחשוב צאת הכוכבים לפי שעות זמניות, וכן פלא שרבים מהאחרונים שהבינו שהכל תלוי באופק לבד, והדבר מתברר ומוכח שתלוי בהרבה סיבות ואין האופק לבד קובע, ובמדינת אפריקא לפעמים מקומות קרובים זה לזה ומרגישים שנוי עצום בגודל הנשף, ויש אימרים שגם בזמנינו נשתנה זמנו חזיל, ואולי נשתנה על ידי שנוי בסיבוב הלוח וריחוק השמש וכוכבים או סיבה אחרת, והעיקר שהמחמירין בצאת הכוכבים גם להגאונים בארצות צפוניות עבדי שפיר לכ"ע.

קיד

מועדים

חנוכה סימן קנה

וזמנים

ומיהו בזמן האחרון נהגו בהשפעת הגר"א ובעל התניא זצ"ל להחמיר מאד בזה ואין לשנות ולהקל ח"ו שספיקא דאורייתא היא.

ד) בארה"ק נהגו כהשיטה דאחר מ' מינוט יש להקל, ומיהו המחמיר לעצמו גם בארה"ק שלא להקל נגד רבינו תם ועוד כמה פוסקים ראשונים ואחרונים תע"ב כמ"ש.

ובנידון דידן בנר חנוכה לא ישנה אדם ממנהגו כל שביע במוצש"ק, שאין להקל ח"ו בשבת קודש דחנוכה משאר שבתות, ובפרט לפי מה שביארנו במק"א שלא כלה רגל מן השוק בזמנינו עד שעה מאוחרת טפי מבזמן הש"ס. מדליק בזמנו ושכר שמירת שבת בידו.

ובסיום הדברים צויני להעיר שכל דברי כאן רשמתי לעצמי בביאור ענין בין השמשות, וקצתי כאן במקום שיש לי עוד הרבה להאריך ולבאר ולהביא מדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים, כונתי רק לעורר כמה דברים שהפוסקים לא ביארו כיו צורך, והמעין ימצא כאן הרבה להעיר ולהוסיף כדרכה של תורה, ואני הנלע"ד כתבתי להעיר ולא להורות ח"ו שהוראה נתונה לבעלי הוראה לבד, ומבוראי אבקש שלא אכשל בדבר הלכה רק יוריני דרך הנכונה לעשות תמיד כרצוני יח"ש.

ובני תורה, כחה גדול מאד כסנהדרין ממש, ובאתריה דר"א כרתו עצים לעשות פחמים בשבת וא"ש, והכא נמי במקום שהמנהג פשוט להקל במוצש"ק לא נוכל להורות להחמיר ע"פ מנין פוסקים, והמחמיר לעצמו גם בארה"ק תע"ב, וכן נהגו קצת מגדולי ארה"ק להחמיר לעצמם גם כאן כרבינו תם, וכן נהגו הגאון הקדוש רבי יהושע ליב דסקין זצ"ל גם לאחר שעלה ארצה, וכן החמיר מאד בזה מרן הגר"ז"ס הגאב"ד דבריסק זצ"ל, וכן נוהגין מיק"רי ירושלים.

- ויוצא מדברינו בזה כמה דברים:
- א) לרבינו תם זמן לילה ע"ב מינוט אחר התחלת השקיעה, ואינו תלוי באופק, רק ראוי להוסיף בקיץ אף אי אין צריך שעות זמניות דוקא.
- ב) להגאונים נמי מיירי בבבל, אבל בשאר מקומות מרדו שהסימן היא בג' כוכבים בינונים דוקא, ובארצות הצפוניות בפולין ואונגריין וכ"ש אנגליה וכדומה יש שהחמירו שצריך גם לדידהו דוקא ע"ב מינוט ולכן אין להקל בזה, ואדרבה ראוי להוסיף עלה בימות הקיץ לצאת בזה שיטת רבינו תם.
- ג) רוב הפוסקים ס"ל שבהתחלת השקיעה אינו בין השמשות עדיין ואפילו להתולקין על רבינו תם.

ט"ו בשבת ומצות שקלים

סימן קנו

ראש השנה דט"ו בשבת

לשביעית היא אחד בתשרי דוקא, וכן משמע מדבריו להלן שם בהלכה י"ג "פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית בתבואה וקטניות ואילנות הולכין אחר עונת המעשרות", ומשמע דבמוצאי שביעית שרי ואינו תלוי באילנות בזמן ט"ו בשבת, וכן משמע מדבריו בפיחמ"ש לבכורים פ"ב (מ"ו) וכ"ז מובא באחרונים.

אמנם בערוך ערך "בנות שוח" מפורש "אבל מה שחנטו קודם ט"ו בשבת בשביעית מן הששית חשובין ומותרין בשנת השביעית עיין שם, הרי מפורש שגם לשביעית תלוי בט"ו בשבת, וכן פירש הר"ח בראש השנה (ט"ו): שלשביעית נמי ראש השנה לפירות ט"ו בשבת ע"ש, וכן הראב"ד בפירושו לת"כ פרשת בהר דאיתא התם בת"כ "אף על פי שפירותיה שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבת" ופירש הראב"ד שם שהכוונה דפירות שחנטו אחר שביעית עד ט"ו בשבת דשמינית אסורין, וכן פירש הר"ש משאנן שם

ט"ו בשבת ראש השנה לאילנות לענין מעשרות דאולינן בפירות בתר חנטה, והשנה נקבע בט"ו בשבת, והיינו אם חנט אחר ט"ו בשבת שייך לשנה שלאחריה, ואם חנט לפני ט"ו בשבת שייך לשנה שלפניה, ונחלקו הפוסקים היאך הדין לענין פירות שביעית אי בזה נמי ט"ו בשבת קובע, ולכן אילן שחנט בשביעית לפני ט"ו בשבת נידון כששית, וכן לאחר שביעית אם חנט עד ט"ו בשבת דשמינית דינה כפירות שביעית, או נימא דלענין שביעית הכל תלוי באחד בתשרי דהיינו שנת השביעית, ואם חנט בשביעית חל בפירות דין שביעית, ולאחר כך או לפני שרי.

והנה ברמב"ם נראה להדיא שלענין שביעית גם בפירות אולינן בתר אחד בתשרי שהרי פוסק בפ"ד דשמיטה ויובל (ה"ט) "באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין ויובלות, פירות ששית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה או קטניות או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה הרי אלו מותרין", ומבואר שגם לפירות ראש השנה

ספר דרך החיים

אסיפת דינים ופסקי הלכות

*

מאת רבינו
רבי יעקב מליסא זצ"ל

החזרה

הרב יצחק אקרוגה
הרב יוסף אליאסי
הרב יצחק אשולאי

[הלכות שבת]

[סימן קלה]

זמן הדלקת הנר וקבלת שבת

76 (א) רביע שעה קודם צאת הכוכבים אסור במלאכה מדאורייתא, והיינו שיעור בין השמשות הוא שלשה רביע מיל, דהיינו י"ג מינוטען וחצי, ותוספת שבת מה שצריכין להוסיף מודאי חול לשבת לכל הפחות בערך ל"9 מינוטען וחצי, ובאותה רביע שעה אסור להדליק. (או"ח סימן רס"א):

• הוספות בעל קיצושי"ע •

דיני הכנסת שבת

מצוה על כל אדם שירחיץ בערב שבת לכבוד שבת (ורו"ע כתב שלא ירחיץ כל גופו בערב שבת משום דקשה לתשמיש באותו יום). ואם אי אפשר לרחוץ כל גופו ירחיץ פניו ידיו ורגליו בחמין. ומצוה לחוקף הראש ולגלח הצפורניים בערב שבת, וכן לגלח שערות ראשו אם היו גדולים. **כשנוטל** צפורניו לא יטול אותם כסדרן, ויתחיל בשמאל בקמיצה ובימין באצבע, וסימן לזה דבגמ"א בשמאלו, ובדאג"ה בימין. ואין לקיץ צפורני ידיו ורגליו ביום אחד. גם אין ליטול צפורניו או לגלח שערות ראשו בראש הודש אפילו חל בערב שבת.

כשיהיה סמוך להשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה [עשרתם ערכתם] הפרשתם חלה, ויאמר להם הדליקו את הנר.

יסדר שלחנו ויציע המטות ויתקן כל עניני הבית כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת. ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת. ויש לו לאדם לעשות בעצמו מלאכות לכבוד שבת כי מצוה

בו יותר מבשלוהו, כדאיתא בגמרא רב ספרא מחרין רישא, רבא מלח שיבוטא לכבוד שבת.

ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת, דכתיב וכבדתו, ודרשינן שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. ואם אי אפשר לו להחליף בגדיו, לפחות ישלשל אותם למטה דרך כבוד.

וילביש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, וזהו כבוד השבת, ועל כן לא ירחיץ לשבת אלא סמוך לערב שילביש עצמו מיד. וישמח בביאת השבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא

לקראת התן וכלה, כדאיתא בגמרא רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי אמר בואי כלה בואי כלה.

וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו. אפילו מי שצריך לאהרים אם יש לו מעט משלו, צריך לזרו עצמו לכבד את השבת, ולא אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אלא למי שהשעה

דחוקה לו ביותר. על כן צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת. וכל המרבה לכבדו הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ושתיה, הרי זה משובח.

• הערות •

94. נראה שצ"ל: "אי מינוטען וחצי", ואז יוצא הכל רביע שעה, וזהו שכתב רבינו לאחר מכן: "ובאותה רביע שעה אסור להדליק". [וכן כתב בספר נתיב לדרך החיים (וארשא תר"ב): צריך לומר אי מינוט וחצי. כן הגיהו בדפוס ווילנא והוראדנא, ויפה הגיהו, וכן מוכח מסעיף ב' שאחר זה].

(ב) שבעה וחמישים מינוטען קודם זמן זה 95 הוא תוספת שבת [א] שתלוי ברצונו, אם רוצה לקבל שבת רשאי. ואשה כשמדלקת בזמן שיעור התוספת זה, מן הסתם מקבלת שבת בהדלקה, ולכך מתפללת מנחה תחלה, ואסורה בכל המלאכות אחר ההדלקה. ואיש שמדליק בשיעור תוספת זה, מן הסתם אין מקבל שבת עד שיקבל בפירוש, ומכל מקום טוב שיתנה בפירוש שאינו מקבל שבת בהדלקה. ואם צריכה האשה [ב] לילך לטבילה, או אם יש חופה בעיר ורוצה לילך לחופה, יכולה להדליק בתוך שיעור תוספת זה, ותברך, ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה (עיין סימן רס"א ורס"ג, ועיין פרי מגדים שם):

(ג) ואם תרצה להקדים ולהדליק מפלג המנחה ואילך, יכולה להדליק ובלבד שתקבל שבת תיכף, ואז אינה יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה אפילו לאיזה צורך גדול. ואם הדליקה מפלג המנחה ואילך קודם שיעור תוספת שבת הנזכר בסעיף ב', [ג] והתנית שאינה מקבלת שבת בהדלקה, [ד] צריכה קודם הלילה לכבותם ולהדליק פעם שנית ולברך (וראיה מהתוספות שבת דף כ"ה ע"ב ד"ה חובה, שהזכירו בשם ר"ת, דאם היה הנר דלוק מבעוד יום, צריך לכבותו ולהדליק שנית, מהא דאיתא התם ובלבד שלא יקדים. ובתוספות ברכות דף כ"ז ד"ה רב צלי, מוכח דאם הדליק תיכף מפלג המנחה ולא קיבל עליו שבת הוי בכלל לא יקדים). ושיעור פלג המנחה הוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים, וחשבינן אותה שעה ורביע זמניות, דרך משל, אם היום ארוך י"ח שעות, הוי פלג המנחה שעה ונ"ב מינוטען וחצי, ומהתחלת שיעור תוספת

פסקי המשנ"ב

סימן קלה

[א]. שתלוי ברצונו. ונאסר בעשיית מלאכה, אבל אם קיבל עליו השבת קודם פלג המנחה אין. בקבלתו כלום, ופלג המנחה נקרא שעה ורביע קודם הערב. ועיין לעיל בסימן רל"ג. דהוא שעות זמניות, דהיינו בין שהיום ארוך או קצר מתחלק ל"ב חלקים, וחלק ורביע קודם הערב הוא פלג המנחה. גם כתבנו שם דיש דעות בין הפוסקים אם שעה ורביע הוה הוא קודם השקיעה או קודם צאת הכוכבים, על כן לענינו בדיעבד אם קבל על עצמו לשם תוספת שבת עד שעה ורביע שקודם השקיעה, יש להחמיר שלא לעשות מלאכה [משנה צרויה סימן רס"א ס"ק כ"ה]. [ב]. לילך לטבילה. ומסקי האחרונים עצה אחרת

לזה, דהיינו לפי מה דקיימא לן דיכולה לברך ולהתנות על כל פנים בלצורך שאינה מקבלת שבת בהדלקה, הכי נמי בענינו הוי לצורך, ותדליק ותברך קודם שהולכת לחופה ותתנה. והוא הדין נמי באשה שחל ליל טבילתה בערב שבת תדליק ותברך קודם הליכתה לבית הטבילה, ותתנה שאינה מקבלת שבת עד אחר רחיצה וחפיפה [משנה צרויה סימן רס"ג ס"ק כ"ה]. [ג]. והתנית. ואין להתנות כי אם לצורך, מאחר שיש חולקין וסוברין דלא מהני תנאי [משנה צרויה סימן רס"ג ס"ק מ"ד]. [ד]. צריכה קודם הלילה לכבותם. עיין ציטור הלכה סימן רס"ג ד"ה מצעוד.

הערות

95. רצונו לומר שנשאר אחר הנכיון רביע שעה הנ"ל כמו שהגיהו בסעיף א' (עיין בהערה הקודמת), דהיינו מתחילת השקיעה עד צאת שלשה כוכבים הוא מהלך ד' מילין, ובין השמשות הוא קודם צאת הכוכבים מהלך ג' רביעי מילין (י"ג מינוט וחצי), נשאר ג' מילין ורביע (דהיינו י"ח מינוט וחצי) מתחילת השקיעה עד בין השמשות, (עיין שלחן ערוך סימן רס"א סעיף ב'), ותן עליו מינוט וחצי להשלים רביע שעה כמו שהגיהו בסעיף א' (עיין בהערה הקודמת), נמצא שנשאר שבעה וחמישים מינוט, וזהו פשוט, ומה שהכריח אותי להאריך בזה הוא שמצאתי בגיליון כ"ו שהוגה שם בסעיף ב' שמונה וחמישים מינוט, וגם בסעיף א' דלא כהגון, לכן הארכתי לברר הנכון אף שפשוט. [נתיב לדרך החיים, וארשא תרי"ב].

שבת ועד צאת ארוך ח"י שעו ובתוך הארבעין הוא ארוך ט"ו ז בסימן רס"א ב ד) ואם הדליק לכבותה קו סימן רס"ג סעיף ד

ה) מדינא אין זכור ואחד אשה ששכחה להדליק, פרי מגדים שם. ו קנס שתהא זהו צריכה להוסיף בכל שבת נר ג

ו) וצריך להדי אחד נשים וא שהבעל בשבת ראשונה

ז) כשתדליק להדליק נר כנגד הנרות כז ובין בשבת תע

ח). ויכולין ל להדליק ז עשרה כנגד עשר על השלחן מ [ז]. ולא הדליקו סימן רס"ג ז

י). בכל החדרי צריך להיות על כל פנים נר ז

שבת ועד צאת הכוכבים יש שעה וי"ב מינוטען, והשעה ההוא הוא שעה שוה, נמצא ביום שהוא ארוך ח"י שעות, יש מפלג המנחה עד התחלת שיעור תוספת שבת יותר מארבעים מינוטען, ובתוך הארבעים מינוטען אינה רשאית להדליק בתנאי, ועל דרך זה תוכל לחשוב תמיד. ואם הוא ארוך ט"ו שעות, יש פחות משיעור זה. וכן לעולם (ולפי זה מיושב הקושיא שהביא בעט"ז בסימן רס"א בשם הלבוש):

(ד) ואם הדליקה קודם פלג המנחה, אף שקיבלה עליה שבת בשעת הדלקה בפירושו, צריכה לכבותה קודם הלילה ולהדליק שנית בברכה, כי קודם פלג המנחה אינה כלום (אורה חיים סימן רס"ג סעיף ד', וכדמוכה בתוספות ברכות הנ"ל):

(ה) מדינא אין צריך להדליק על שבת רק נר אחד, רק נוהגין להדליק שתי נרות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, [ה] ויכולין להוסיף כמה שירצה (אורה חיים סימן רס"ג).
אשה ששכחה פעם אחת [ו] ולא הדליקה, ואפילו לא חיסרה רק נר אחד ממה שהיתה רגילה להדליק, צריכה להוסיף כל ימיה נר אחד יותר על מה שהיתה רגילה להדליק (אליה רבה פרי מגדים שם). ואם מחמת אונס לא הדליקה, אין צריך להוסיף, כי הטעם שצריכה להוסיף מחמת קנס שתהא זהירה שלא תשכח, ובאונס לא שייך זה (מגן אברהם שם). ואם שכחה כמה פעמים, צריכה להוסיף בכל שבת נר אחד (מגן אברהם שם). ואם היא אשה עניה, די לה שתדליק כל ימיה בכל שבת נר גדול קצת יותר ממה שהיתה רגילה (אליה רבה, פרי מגדים שם):

(ו) וצריך להדליק [ז] בכל החדרים שהולך שם בשבת (מגן אברהם שם).
אחד נשים ואחד אנשים חייבים בהדלקת הנר (אורה חיים שם). והנשים מוזהרות ביותר, וטוב שהבעל יתקן את הנרות (שם). ואפילו אם רוצה להדליק, האשה קודמת. [ח] והיולדת בשבת ראשונה מדליק הבעל ומברך, אבל בימי נדותה מדלקת ומברכת (מגן אברהם שם):

(ז) כשתדליק צריכה לברך: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת. וביום טוב: "להדליק נר של יום טוב". ומקודם תדליק ותשים ידה כנגד הנרות כדי שלא תהנה מהאור שלהם ותברך וזה מיקרי עובר לעשייתן, [ט] ובין ביום טוב ובין בשבת תעשה כן (מגן אברהם שם). [י] ואם האיש מדליק צריך גם כן להדליק מקודם ולשים

• פסקי המשנה"ב •

[ה]. ויכולין להוסיף כמה שירצה. ויש נוהגין להדליק ז' נרות כנגד ז' ימי השבוע, ויש עשרה כנגד עשרת הדברות, ואין צריכין להיות כולן על השלחן [משנה צרורה סימן רס"ג ס"ק ו'].
 [ו]. ולא הדליקה. כל סעיף זה פסק המשנה ברורה סימן רס"ג ס"ק ז', ועיין ביאור הלכה שם ד"ה ששכחה.
 [ז]. בכל החדרים שהולך שם בשבת. והדלקת הנר צריך להיות בכל החדרים שהולך שם בשבת, על כל פנים נר אחד אף שאינו אוכל שם כדי שלא

יכשל בעץ או באבן, מיהו הברכה תברך על הנר שבמקום אכילה [משנה צרורה סימן רס"ג ס"ק ז'].
 [ח]. והיולדת. כך פסק המשנה צרורה ס"ק י"א.
 [ט]. ובין ביום טוב. כך פסק המשנה צרורה ס"ק כ"ז, וללא כהמגן אברהם.
 [י]. ואם האיש מדליק. כביאור הלכה ד"ה אחר ההדלקה, הביא דעת רבינו דלא פליג, אבל מדברי רבי עקיבא איגר ומדברי חיי אדם מוכח דבזה יברכו ואחר כך ידליקו, וכן כתב באשל אברהם מבוטשאטש.

אם רוצה לת שבת שמדליק שיתנה פה בעיר לת שבת

ת תיכף, הדליקה לת שבת וות שבת לכבותו רב צלי, עור פלג ד משל, תוספת

זה לברך לת שבת יק ותברך מי באשה נר קודם לת שבת ימן רס"ג

ד מאחר זי [משנה

אור הלכה

קודמת, דם צאת מתחילת יום רביע ז' פשוט, ס מינוט, זר"ב].